

Turun yliopisto
University of Turku

Vaihtoehtoisen työelämän jäljillä – Nuorten puheissa rakentuvat lähitulevaisuuden utopiat

Sosiologian Pro Gradu -tutkielma

Laatija: Henna Okker

Ohjaaja: Mikko Niemelä

13.04.2022

Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

OKKER, HENNA: Vaihtoehdoisen työelämän jäljillä – Nuorten puheissa rakentuvat lähitulevaisuuden utopiat

Pro gradu -tutkielma

Sosiologia

Helmikuu 2022

Työelämän massiiviset ja nopeat muutokset ovat herättäneet keskustelua palkkatyön määrästä ja laadusta. Nuorten hektiset siirtymät työn ja opiskelun välillä sekä lisääntyvät mielenterveysongelmat lisäävät tarvetta tutkia, millaiseksi työelämä voisi tulevaisuudessa muotoutua. Selvitän, miten työttömien nuorten näkemykset työelämästä ja hyvinvoinnista rakentavat vaihtoehdoista lähitulevaisuuden utopiaa työelämästä. Lähdän liikkeelle nuorten työttömyydestä ja heihin kohdistetuista työpoliittisista toimenpiteistä Suomessa. Tämän jälkeen tarkastelen uusliberaalia yksilöä suhteessa sosiaaliseen inklusioon. Vapauden, vastuun ja hallinnan teorioiden myötä siirryn tulevaisuuden työelämän utopioihin.

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on ensinnäkin tutkia nuorten käsityksiä tulevaisuudesta ja siihen liittyvistä vaihtoehdoista ja utopioista. Toiseksi tarkastelen, minkälaisia ominaisuuksia vaihtoehdoisella työelämällä voisi olla. Kolmanneksi selvitän mahdollisia vastuun ja velvollisuuden jännitteitä, joita nuorten tulevaisuuspuheissa rakentuu.

Tutkimukseni aineistona on käytetty 20–29-vuotiaiden työttömien tai työvoimapoliittisiin toimenpiteisiin osallistuneiden nuorten litteroituja ryhmähaastatteluja. Tutkimuskysymyksiini haetaan vastauksia analysoimalla aineistoa sisällönanalyysin keinoin. Haastatteluiden teemoja olivat työnteko, toimeentulo, hyvinvointi sekä ekologinen kestävyys. Tarkoituksena oli tutkia työelämää koskevia näkemyksiä nimenomaan työttömien nuorten näkökulmasta, sillä he ovat usein aihepiirin keskustelukenttien ulkopuolella.

Työttömien nuorten puheissa rakentui työelämään ja hyvinvointiin liittyviä tulevaisuudennäkymiä nykyhetkestä käsin, mahdollisen ja mahdollottoman rajapinnoilla. Konkreettiset muutos ehdotukset nykyiseen järjestelmään kumpusivat nuorten omien arkisten kokemusten ja konfliktien kautta. Sosiaalinen ympäristö ja perustulo näyttäytyivät oleellisena tulevaisuuden kannalta. Nuorten käsitykset tulevaisuuden vaihtoehdoista linkittyivät pitkälti työhön, ja ne heijastelivat siirtymää kohti pehmeämpää arvomaailmaa. Tulevaisuuden työelämää kuvastivat luovuus, kulutuskriittisyys ja työllä pärjääminen. Vastuun, vapauden ja velvollisuuden teemat näkyivät aineistossa yksilön, yhteiskunnan ja maailmantilanteen kautta. Tärkeimpinä jännitteinä esiin nousivat vapaus valita, työ vapauden mahdollistajana ja vastuullisuuden normin joustavuus.

Asiasanat: työelämä, nuoret, tulevaisuus, utopiat

SISÄLLYS

1. Johdanto.....	4
2. Vaihtoehtoinen työelämä: Uusliberaalista subjektista kohti utopioita.....	7
2.1. Uusliberaali yksilö ja sosiaalinen inklusio.....	7
2.2. Vallankäyttö yksilön hallintana	9
2.3. Vapaus ja vastuu palkkatyön keskiössä	11
2.4. Tulevaisuuden työelämän utopiat	13
3. Nuoret, työmarkkinat ja tulevaisuuden odotukset.....	16
3.1. Nuoret työmarkkinoilla	16
3.2. Työttömät nuoret aktiivipolitiikan kohteina	19
3.3. Nuorten tulevaisuuspuhe: Odotuksia tulevaisuudesta.....	23
4. Tutkimusasetelma	26
4.1. Tutkimukset tavoitteet ja tutkimuskysymykset	26
4.2. Aineisto ja tutkimusetiikka.....	28
4.3. Tutkimusmenetelmä: Sisällönanalyysi.....	29
5. Analyysi ja tulokset	31
5.1. Nuorten puheissa rakentuva tulevaisuus.....	32
5.2. Työn asema tulevaisuuspuheessa.....	36
5.3. Vastuun ja velvollisuuden sosiaaliset normit tulevaisuuden työelämässä.....	42
6. Johtopäätökset: Tulevaisuuden työn eetos?.....	45

1. JOHDANTO

Suomalaisessa työelämässä on viime vuosikymmeninä tapahtunut suuria murroksia, jonka vuoksi nuoret ovat olleet keskellä työelämän muutosta. Teollinen työ on vähentynyt nopeasti, palvelu- ja tietotyön massiivisen kasvun aikana. Samanaikaisesti rakenteellinen työttömyys on vakiintunut. (Brunila et al., 2015). Ikäryhmänä nuoret ja heihin kohdistuvat toimenpiteet ovat viime vuosina korostuneet yhteiskunnallisessa keskustelussa. Nuorten työmarkkinoihin osallistumisessa on erityispiirteitä, joita käsitteellistetään usein nimenomaan nuorisotyöttömyyden näkökulmasta.

Työttömyyden todennäköisyys on nuorilla merkittävästi suurempi kuin muulla työikäisellä aikuisväestöllä. Ikävaiheelle on tyypillistä erilaiset siirtymät varsinkin työn ja opiskelun välillä. (Hämäläinen, 2004.). Nuorten siirtymiin liittyvät diskurssit eivät ainoastaan kuvaile nuoria, vaan myös luovat heidän todellisuuttaan. Nuorten siirtymien ja niihin liittyvien riskien ympärille on vakiintunut paljon rakenteita, jotka tähtäävät nimenomaan nuorten hallittavuuteen, aktivointiin ja työllistettävyyteen. Nuorten odotetaan olevan aktiivisia kansalaisia, joiden vastuulla on tehdä itsestään helposti työllistettäviä. Jos tämä ei jostain syystä onnistu, ongelmia yleensä käsitellään rakenteellisten sijaan yksilöllisinä ja psykologisina. (Brunila & Lundahl, 2020.). Etenkin palkkatyön ulkopuolella olevat nuoret ovat monien eri instituutioiden ja rakenteiden ristipaineessa.

Työnjaon eriytymisen myötä yksilön vastuu on siirtynyt työstä ja toimeentulosta myös oman elämänsä hallintaan, jotta hän selviäisi työmarkkinoiden jatkuvasti muuttuvasta kilpailusta. Yksilön tasapainoinen terveys ja hyvinvointi ovat olennaisia tekijöitä, jotka ovat samaan aikaan sekä päämäärä että keino pärjätä kapitalistisilla työmarkkinoilla. Työllisyys osana hyvinvoinnin tavoittelua on tässä keskeistä, ja työttömyyteen voi liittyä pelkoa henkilökohtaisesta epäonnistumisesta ja syrjäytymisestä. Vaikeasti työllistyvien kategoria on eräänlainen uhkakuva ja valtaan yhdistynyt loukku, johon kukaan ei haluaisi tulla luokitelluksi. (Beck & Beck-Gernsheim, 2002). Työttömät ja työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin osallistuvat nuoret voivat työttömyytensä kestosta ja laadusta riippuen olla luokiteltuja vaikeasti työllistyvien kategoriaan.

Pitkäaikainen työttömyys voi aiheuttaa huono-osaisuuden kasautumista, taloudellisen ahdingon vaikuttaessa kielteisesti terveyteen ja ihmissuhteisiin. Sosiaalipolitiikalla ei voi tarjota ihmisille henkilökohtaista tukiverkostoa, läheisiä tai syytä herätä aamulla.

Sosiaaliturvan tulisi kuitenkin taata ihmisille taloudellista turvallisuutta, jotta rahan puute ei syvennä huono-osaisuutta. Raha on tärkeä osa sosiaalista kannattelua. (Kortteinen & Tuomikoski, 1998). Monet työttömät ovat palanneet itselleen keskeisiin arvoihin, joissa rahan merkitys ei ole välttämättä kaiken ytimessä. Sosiaalisuus ja toisille hyödyksi oleminen on yksilön kannalta tärkeää, ja on mahdollista myös perinteisen työn ulkopuolella omia arvoja seuraten.

Selviytyminen, kovuus ja pärjääminen ovat olleet suomalaisen työkuulttuurin keskiössä jo pitkään. Kunnia ja status on käsitelty ympäristön paineena ja pakkona, ja yksilön vastuulla on ollut lähinnä selvitä eteenpäin. Tällaiseen selviytymisen eetokseen on liittynyt ajatus siitä, että jonkinlainen uhrautuminen työn vuoksi kuuluu palkkatyöhön, oli se sitten henkistä tai fyysistä. (Kortteinen, 1992). Viime vuosina työn luonne on muuttunut aiempaa nopeammin, kun kansainvälinen pandemia ja siihen liittyvät toimenpiteet muuttivat monien alojen näkymiä radikaalisti. Työelämä on siis selvästi muutoksessa, mutta millaista tulevaisuutta visioimme, ja miten vastuun ja vapauden teemat siinä näkyvät? Miten työelämän ulkopuolella olevat nuoret näkevät tulevaisuuden työelämän?

Nykytyöelämän suurimmat ongelmat näyttäisivät keskittyvän etenkin palkkatyön määrään ja laatuun. Monet työkäiset ovat uupuneita, mutta kovin iso joukko heistä ei tunnu kuitenkaan kyseenalaistavan nykyistä systeemiä. Tällainen ajatus työelämän vaihtoehtottomuudesta vähentää mahdollisuutta sen muutokseen. (Weeks, 2011). Uupumus työelämässä on ehkä johtanut psykologisiin ja yksilöllisiin toimenpiteisiin, mutta ei niinkään laajempiin rakenteellisiin muutoksiin. Utopioiden avulla työn nykyisyys ja tulevaisuus voidaan saada kommunikoimaan keskenään, ja muutoksen mahdollisuudet voivat tulla konkreettiseksi ja näkyväksi.

Voimme toteuttaa sellaista tulevaisuutta, jonka pystymme nykyhetkessä kuvittelemaan ja sanottamaan. Nuorten tulevaisuuteen liittyviä kysymyksiä pohtiessa on tärkeää analysoida teemoja, joita nimenomaan nuorten omissa puheissa tulee esiin. Tällä tavoin utopiat tulevaisuudesta rakentuvat heidän oman puheensa kautta. Valitsin tutkimuksen aineistoksi juuri nykyisen työelämän ulkopuolella olevien nuorten haastatteluja. Taustalla on oletus siitä, että nykytilannetta ja sen haasteita voi olla helpompi hahmottaa palkkatyöjärjestelmän ulkopuolelta. Nykyhetken ongelmien analysoinnin kautta on mahdollista löytää ehdotuksia vaihtoehtoilta tulevaisuudessa.

Tässä tutkielmassa selvitän, miten työttömien nuorten näkemykset työelämästä ja hyvinvoinnista rakentavat vaihtoehtoista utopiaa työelämästä. Lähestyn aineistoa kolmen tutkimuskysymyksen avulla. Ensin tutkin nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, sen vaihtoehtoista ja utopioista yleisesti. Toiseksi kysyn, minkälaisia ominaisuuksia vaihtoehtoisella työelämällä olisi. Kolmanneksi selvitän mahdollisia vastuun ja velvollisuuden jännitteitä, joita nuorten tulevaisuuspuheessa rakentuu.

Nuorten työllisyyden ja työttömyyden ympärille on kehittynyt monenlaisia yhteiskunnallisia tukirakenteita ja palvelujärjestelmiä. Nuorten oma ääni ei kuitenkaan aihepiirin keskustelukentillä tule kovinkaan usein esille, kun heitä koskevia päätöksiä tehdään.

Eläkeikäisten tarpeet ovat korostuneet suomalaisessa politiikassa, jossa nuoret ja opiskelijat jäävät vähemmälle huomiolle (Piispa, 2018). Suomen kansallinen lapsistrategia tavoittelee yhteiskuntaa, joka kunnioittaa lasten ja nuorten hyvinvointia ja oikeuksia. Strategian tarkoitus on myös painottaa lasten ja nuorten kuulemistä ja osallisuutta. (Valtioneuvosto, 2021).

Tämän tutkielman sisällöllisenä tarkoituksena onkin osaltaan tuoda työttömien nuorten omaa ääntä kuuluville, metodologisesti nimenomaan nuorten ryhmähaastattelujen näkökulmasta. Tutkielman tuloksia voitaisiin lisäksi hyödyntää esimerkiksi sosiaaliturvajärjestelmää uudistettaessa.

Tutkielman teoreettisessa osiossa lähdän liikkeelle nuorten työttömyydestä ja heihin kohdistetuista työpoliittisista toimenpiteistä Suomessa. Tämän jälkeen tarkastelen uusliberaalia yksilöä suhteessa sosiaaliseen inklusioon. Vapauden, vastuun ja hallinnan teorioiden myötä siirryn tulevaisuuden työelämän utopioihin. Luvussa 4 käsittelen tarkemman tutkimusasetelman, esittelen aineiston sekä pohdin tutkimuseettisiä kysymyksiä. Viides luku sisältää tutkimuksen analyysin ja tulokset, jotka ovat jaoteltuna alalukuihin tutkimuskysymysten pohjalta. Luvussa 6 siirryn tutkimuksen johtopäätöksiin ja pohdintaan.

2. VAIHTOEHTOINEN TYÖELÄMÄ: UUSLIBERAALISTA YKSILÖSTÄ KOHTI UTOPIOITA

2.1. UUSLIBERAALI YKSILÖ JA SOSIAALINEN INKLUUSIO

Uusliberalismi käsitteenä tarkoittaa sekä poliittista ideologiaa, että moderneja rationaalisen vallan muotoja. Siihen liittyy vahvasti yksilön hallinta, valinnanvapaus ja markkinoiden suojeleminen. (Brunila & Lundahl, 2020: 3-4.) Käytännössä uusliberalismilla viitataan sekä henkilökohtaisen, taloudellisen että poliittisen kentän kokonaisvaltaiseen yksityistämiseen ja vapauttamiseen. Työttömyyden väheneminen markkinoiden vapauttamisen kautta on ollut usein politiikkaa ohjaava väite. Sosiaalinen eksklusio ja köyhyys ovat kuitenkin tietyillä ihmisryhmillä uusliberaalin politiikan myötä lähinnä syventyneet (Gough et al., 2006).

Sosiaalisen inklusion ja eksklusion käsitteet alkoivat eurooppalaisittain vakiintua yhteiskunnallisessa keskustelussa 1970-luvun Ranskassa, ja niillä viitattiin alun perin yksilöiden taloudellisten mahdollisuuksien eroihin. Alettiin puhua sosiaalisten ongelmien ihmisryhmistä, ja sosiaaliset roolit ja luokat värittivät eksklusion ja inklusion retoriikkaa. (Allman, 2013.) Sosiaalinen inkluusio on yleisesti sosiologiassa käytetty käsite, joka käytännön sosiaali-, työllisyys ja terveystaloudessa usein kääntyy sosiaalisiksi osallisuudeksi. Inklusion vastapari on sosiaalinen eksklusio, joka taas voidaan rinnastaa yhteiskunnalliseen poissulkemiseen tai syrjäytymiseen. Inklusio ja eksklusio kuvaavat kuitenkin termeinä enemmän rakenteellisia realiteetteja kuin yksilön toimintaa tai elämäntilannetta.

Työn luonteen muutokset viime vuosisadan lopulla vaikuttivat siihen, että integraation ja syrjäytymisen kysymykset monimutkaistuvat, kun kaikkia tietyissä elämäntilanteissa olevia ihmisiä ei yhdistänytäkään välttämättä esimerkiksi mikään selkeä vähemmistöstatus. Nikolas Rose (Rose, 1999) kuvaili modernia yhteiskuntajärjestystä, jossa kaksi kolmasosaa kansalaisista osallistuu yhteiskuntaan ja kolmasosa on syrjäytymisvaarassa. Ennen uusliberaalia yhteiskuntajärjestystä eksklusion vaarassa oli melko yhteneväisiä ja solidaarisia ihmisryhmiä, joiden sisällyttämistä yhteiskunnan toimintoihin kuvailtiin lähinnä integraation käsitteen kautta. Nykyään sosiaaliselle inklusiolle on tärkeää tiedon ja tiedon tuottamisen saatavuus: mikä on inklusiota ja inklusiivisuutta riippuu siitä, miten se määritellään ja miten sitä käsitellään yhteiskunnassa. Käytännössä siis yksilön omilla

resursseilla ja tiedonhankinnan mahdollisuuksilla on enemmän painoarvoa inklusion kannalta, kuin yhteneväisellä sosiaalisella ryhmällä.

Sosiaalisen eksklusion teorian mukaan työttömyys on ensimmäinen eksklusion askel. Kun ihminen siirtyy työttömäksi, on todennäköistä, että hänen hyvinvointinsa saa jonkinlaisen kolauksen. Tähän kuitenkin vaikuttaa se, onko työttömyys enimmäkseen vapaaehtoista vai pakotettua. Lisäksi hyvinvoinnin lasku ei aina johdu suoranaisesti työn päättymisestä, vaan siihen liittyvästä taloudellisen tilanteen heikentymisestä. Toimeentulon lisäksi työttömyys voi laskea itsetuntoa tai lisätä psyykkisiä haasteita ja stressiä. (Ervasti & Venetoklis, 2010). Työttömyyteen saattaa siis liittyä moniulotteisia taloudellisia ja sosiaalisia haasteita, joita voi seurata irtaantuminen myös koulutusjärjestelmästä ja vapaa-ajan aktiviteeteista. Nuorten siirtyminen koulujärjestelmästä työelämään on merkittävä askel aikuisuuteen, ja sen sujumisen on huomattu vaikuttavan merkittävästi yksilön hyvinvointiin tulevaisuudessa. (Arnardottir, 2020: 57-66.) Tällä voi olla kauaskantoisia seurauksia esimerkiksi nuoren itseluottamukselle ja kokonaisvaltaiselle terveydelle.

Työttömyys ei ole vain tulojen puutetta, jonka valtio voi korjata tulonsiirroilla. Se voi pidemmän päälle heikentää yksilön laajempaa vapautta, aloitekykyä ja taitoja (Sen, 1999). Työttömyyden vaikutukset yksilön hyvinvointiin riippuvat kuitenkin siitä, miten merkitykselliseksi tämä kokee palkkatyön. Työ voi tarjota yksilölle tasaisen toimeentulon lisäksi sosiaalisia rakenteita, kuten rutiineja, sosiaalisia suhteita lähipiirin ulkopuolella ja tukea yksilön identiteetille. (Jahoda, 1981). Sosiaalisten rakenteiden lisäksi palkkatyö voi tarjota ihmisille sosiaalisen aseman ja rahan tuomaa hallinnan tunnetta. Yksilön oman näkökulman lisäksi työn piirteillä on merkitystä sille, tarjoaako se yksilölle enemmän hyvinvointia vai pahoinvointia. Esimerkiksi työn vaihtelevuus, ympäristön luomat tavoitteet, työtehtävien selkeys, omat vaikutusmahdollisuudet ja fyysinen turvallisuus vaikuttavat siihen, mitä työ tarjoaa yksilölle. (Warr, 1987). Tämän lisäksi työttömyyden vaikutukset riippuvat esimerkiksi ihmisen elämäntilanteesta ja ammattiasemasta.

Ympäröivät sosiaaliset rakenteet siis vaikuttavat siihen, miten työttömyys heijastuu joidenkin ihmisryhmien sosiaaliseen eksklusion. Samaan aikaan kun eurooppalaiset valtiot siirtyvät enemmän kohti yksilönvastuun sosiaalista ilmapiiriä, politiikka ei tunnu seuraava samaa vauhtia mukana. Yksilön oma vastuu työllisyydestä ja työttömyydestä on suuri, jos valtiot eivät samanaikaisesti lisää tukitoimia muuten kuin lähinnä tulonsiirtojen kautta. (Sen, 1999:

20-23.) Kun yksilö on ollut yhteiskunnan reuna-alueilla pitkään, omat voimavarat kannatella vastuuta voivat olla vähissä ilman riittäviä sosiaalisia tukitoimia.

Inklusion ja eksklusion teoriat eivät välttämättä kuitenkaan ota huomioon monien matalapalkka-alojen syrjäyttäviä rakenteita. Onko työttömyys välttämättä eksklusion ensimmäinen askel? Palveluiden kilpailutus ja ulkoistaminen ovat kiristäneet työssäolon olosuhteita ja rajoittaneet osallisuuden mahdollisuuksia, etenkin matalapalkka-aloilla. Siivousala on hyvä esimerkki, sillä se on monille ainoa mahdollinen tarjolla oleva työ. Määrälliset suoritukset ovat pitkälti korvanneet inhimillisiä tekijöitä, kuten ylpeyden hyvin tehdystä työstä tai kiinnittymisen työyhteisöön. Ajatus työstä persoonattomana suorituksena tekee yksilön oman historian ja kokemuksen merkityksettömäksi. (Eskelinen et al., 2019). Sosiaaliset rakenteet ja niiden muutokset eivät siis ole tasavertaisia eri aloilla.

Viime vuosikymmenten muutokset hyvinvointivaltion rakenteissa ovat siirtäneet yksilölle suuremman vastuun omasta hyvinvoinnistaan. (Saarinen et al., 2014). Koska työttömyys ja siihen yhdistyvät sosiaaliset rakenteet vaikuttavat todennäköisesti yksilön hyvinvointiin, siirtymävaiheissa olevat nuoret ovat erityisen herkässä asemassa. Heihin kohdistuu myös erilaisia aktivoivia toimenpiteitä, jotka liittyvät hallinnan ja vallan suhteisiin nyky-yhteiskunnassa.

2.2. VALLANKÄYTTÖ YKSILÖN HALLINTANA

Valtasuhteista on tullut tehokkaan ja keskitetyn yksilöllisen *hallinnan* kohteita, ja valtiot puuttuvat yhä enemmän ja enemmän yksilöiden ja ihmisryhmien elämään. Michel Foucault'n (Foucault 1969; 2010) mukaan tällaiset hallinnan muodot ovat korvanneet suvereenivallan: hän kutsuukin ihmisyksilöiden hallintaa biovallaksi. Biopoliittisena aikakautena vallankäyttö keskittyy yksilön voimien tukahduttamiseen sijaan niiden vahvistamiseen ja lisäämiseen. Hallinta näkyy elämänprosessien jatkuvana arvioimisena, ohjaamisena ja ojentamisena. (Alhanen, 2007: 135-145.) Palkkatyöhön osallistuminen tai osallistumatta jättäminen ovat tämän hallinnan keskiössä.

Psykologinen subjekti samanaikaisesti sekä tuottaa ympäröiviä rakenteita, että on niiden lopputulos. Uusliberaalin yhteiskunnan ja yksilön suhde valtaan, sekä tiedon ja hallinnan

rakenteet ovat tästä näkökulmasta mielenkiintoisia tutkimuskohteita. Yhteiskunnalliset, yksilölliset ja taloudelliset toiminnot pyrkivät yhdensuuntaisiksi valtion poliittisten päämäärien kanssa. Tutkimuksen kohteena ovat tätä tuottavat hallinnan prosessit. Uusliberaalin hallinnan muodot eivät kuitenkaan ole täysin rationaalisia. Hallintaan liittyy vahvasti myös moraalit, eli jaottelu siitä, mikä on hyväksyttävää tai vastuullista suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. (Rose, 1999) Hallinnat mekanismit siis arvottavat erilaista yksilöiden ja ihmisryhmien toimintaa, eivätkä vain jaottele sitä. Yksilön minästä on muokkaantunut eräänlainen yrittäjä, joka suhteessa sosiaaliseen ympäristöönsä hallinnoi ja johtaa itseään ja kehittää elämänsäkaartaan (Rose, 1996).

Suomessa 1990-luvun laman jälkeen luonnollistunut uusliberalistinen järjestyminen esittää hyvinvointivaltiolliset arvot eräänlaisena palkintona uusliberalistisen politiikan toteuttamisesta. Siirtymä hyvinvointivaltiosta hyvinvoivien kansalaisten valtioksi liittyy vahvasti terapeuttiseen argumentaatioon, jossa yksilöä ja yhteisöä vastuullistetaan kansallisenkin hyvinvoinnin tuottajina. Tätä leimaa vallankäyttö, joka kohdistuu yksilön subjektiviteettiin ja sen muokkaamiseen. Ihanteellinen yhteiskuntaa palveleva kansalaissubjekti on aktiivinen, vastuullinen ja taloudellisesti tuottava: valtio on kansalaisen valmentaja, kannustaja ja kasvattaja. Hyvinvoiva kansalainen tarvitsee valtiota mahdollisimman vähän, ja tuottaa kansallista hyvinvointia ensisijaisesti autonomisuudella ja itsensä hallinnalla. (Saarinen et al., 2014.) Työttömät ovatkin siksi monenlaisten aktivointitoimenpiteiden kohteena.

Uusliberaalia hallintaa on lähestytty myös *tietokyykykapitalismin* käsitteen kautta. Tietokyykykapitalismilla tarkoitetaan kapitalismin modernia ilmentymää, jossa ihmistä tuotetaan ihmisen avulla. Hallinta keskittyy kognitiivisiin kykyihin, tunteisiin ja ymmärryksen arvomuodostukseen. Kapitalismin pääoman kasautumiseen kuuluu nykyään myös tieto, investoinnit ja innovointi, jotka ovat keskeisiä tekijöitä voittojen kannalta. Yhteiskunnallisen pääoman kasautuminen ja työn sosialisointi on irtaantunut tekijän omista henkilökohtaisista tarpeista. Tietokyykykapitalismin näkökulmasta ihmisruumis ja tämän tiedolliset resurssit ovat samanaikaisesti sekä tuotantovälineitä että markkina-alueita. (Brunila et al., 2015.) Tiedosta on siis tullut tärkeä tuotannon resurssi, sillä sekä koulutus että työelämä ovat osa tietokyykykapitalismin tuotantoketjua.

Tiedon ja ajan hallitseminen linkittyy jatkuvaan valintojen tekemiseen, joka on samanaikaisesti kansalaisen vastuu ja pakko. Ajankäytön korostaminen uusliberaalissa nyky-yhteiskunnassa liittyy institutionalisoituneeseen individualismiin, jossa yksilö on elämäntyylinsä ja elämänkertansa luoja ja ylläpitäjä (Tuohimaa, 2016). Vertauskohtana voidaan nähdä historiallisiin traditioihin nojautuva yhteiskunta, jossa yhteisön tavat ja normit ohjaavat vahvasti sosiaalista todellisuutta ja toimintaa. Tällöin yksilöllä ei välttämättä ole yhtä suurta vastuuta tai pakkoa oman aikansa hallinnasta ja sen sisällön merkityksellisyydestä.

Ajallisuus ja ajan kokeminen kytkeytyy juuri uusliberaalin nyky-yhteiskunnan valtarakenteisiin. Valtava teknologinen kehitys ja nopea pääoman liike on johtanut kulttuurisiin käsityksiin ajan rajallisuudesta, hallitsemisesta ja kontrolloimisesta. Aika on jännite ja ongelma, jonka kanssa sekä yksilöt että instituutiot kamppailevat ja jonka he yrittävät jotenkin ratkaista. Ajallisuus on myös epätasa-arvoistavaa ja saattaa olla nykymaailman yhteiskuntaluokkien muodostaja: yksilöt elävät nopean ja hitaan ajan ympäristöissä ja voivat olla ajallisesti köyhiä tai rikkaita. (Sharma, 2013.) Yksilöt myyvät arvokkaaksi luokiteltua aikaansa työnteon välityksellä ja harkitsevat sen kuluttamista tarkasti.

Korostunut yksilön pitkän aikavälin tavoitteiden asettaminen liittyy vallan jakautumiseen modernissa yhteiskunnassa. Yksilön tavoitteellinen toiminta on nyky-yhteiskunnan vallankäytön keskeinen prosessi, sekä erilaisten instituutioiden ohjeistuksien takia että niistä huolimatta. Vastuu elämänkaaren onnistumisesta ja epäonnistumisesta on henkilökohtaisesti kansalaisen harteilla. Syyllisyys, ahdistus ja sisäiset konfliktit ovatkin niin sanottuja yhteiskuntien kansantauteja, jotka kumpuavat toiminnan tavoitteellisuuden oletuksesta. (Beck & Beck-Gernsheim, 2002: 40-49.) Palkkatyö on edelleen yhteiskunnan keskeinen instituutio, johon kulminoituvat vallan jakautuminen, sekä vapauden ja vastuun kysymykset.

2.3. VAPAAUS JA VASTUU PALKKATYÖN KESKIÖSSÄ

Yksilönvastuun ja vastuullisuuden korostuminen ovat osa teollistuneen ja individualisoituneen nyky-yhteiskunnan ihmiskäsitystä, jonka keskiössä on palkkatyö. Kukaan ei tunnu haluavan tulla luokitelluksi vaikeasti työllistyvien ihmisten kategoriaan.

Tällaisesta kategoriasta on tullut eräänlainen nyky-yhteiskunnan valtaan yhdistynyt loukku, johon liittyy yksilön pelko esimerkiksi syrjäytymisestä, sairauksista ja epäonnistumisesta. (Beck & Beck-Gernsheim, 2002: 153-158.) Juuri ajatus hyvinvoinnin tavoittelusta ja toisaalta pahoinvoinnin pelosta linkittyy psykologiseen mielikuvitukseen, sekä vallan ja vastuun rakenteisiin. Aineistoni haastateltavat ovat nuoria aikuisia, joista osa voitaisiin luokitella kyseiseen vaikeasti työllistyvien kategoriaan.

Se, pitäisikö hyvinvointia ja pahoinvointia käsitellä yksilön vai yhteiskunnallisen vastuun kautta, on klassinen kysymys nykysosiologiassa. Ajatus positiivisesta ja negatiivisesta vapaudesta (Berlin, 1969) on kenties tunnetuin tätä jännitettä käsittelevä teoria. Positiivinen vapaus tarkoittaa vapautta johonkin: yksilön elämän ja oman itsensä toteuttamista ja päämäärien mahdollisuuksia. Negatiivinen vapaus taas on vapautta jostakin, usein yksilön sosiaalisen ympäristön määrittelemistä säännöistä ja rajoituksista. Positiivinen vapaus keskittyy yksilönvastuun lisäksi arvoihin, tarpeisiin ja niiden toteuttamiseen. Negatiivinen vapaus tarkoittaa irrottautumisen mahdollisuuksia yhteisön ja yhteiskunnan järjestelmistä ja kontrollista.

Vastuun ja vapauden teemat voidaan siis nähdä toisaalta hyvin individualistisesti, lähinnä yksilön toiminnan mahdollisuuksina. Kaikenlainen ideologioihin perustuva yksilön vapauden hallinta, ideaaliin elämänkaareen liitetyt säännöt tai päämäärien rajoittaminen voi tästä näkökulmasta olla jopa tuomittavaa ja askel kohti totalitaristista yhteiskuntaa. Tällöin myös vapaus ja vastuu ovat erottamattomia, ja yksilöllä on sekä mahdollisuus että pakko valita. Toiminnan sosiaaliset seuraukset ovat toiminnan mahdollisuuksien näkökulmasta toimijan itsensä vastuulla. (von Hayek, 1990). Vapaa ja hyvinvoiva yhteiskunta muodostuu yksilöistä, jotka tiedostavat valintansa oikeutenaan ja hyväksyvät toimintansa seuraukset. Silloin yksilöiden erilaiset intressit ja arvot ovat mahdollittomia sovittaa yhteen, ja politiikka yrittää luoda yhteisiä päämääriä, jotka vain rajoittavat yksittäisten ihmisten vapautta. Vapaa markkinatalous on von Hayekin (1990) mukaan ainoa tapa taata yksilöiden täydellinen vapaus, joka on kuitenkin vain lakien rajoittamaa vapautta.

Vapauden, vastuun ja hyvinvoinnin teemoja on toisaalta tarkasteltu sekä *toimintakykyjen* (eng. *capabilities*) että materiaalisen *hyvinvoinnin vapauden* kautta. Inhimillisten toimintakykyjen näkökulma keskittyy perustavanlaatuisiin vapauksiin, jotka mahdollistavat yksilöiden elämänvalintoja ja henkilökohtaisiin arvoihin pohjautuvia päätöksiä. Toimijan vapaus tarkoittaa kykyä muodostaa päämääriä, ja on suhteessa yksilön hyvinvointiin. (Sen,

1999). Toimintakykyjen viitekehys korostaa todellista, jo toteutunutta toimijuutta ja hyvinvointia. Hyvinvoinnin vapauden käsite taas viittaa toimijan resursseihin ja ympäristön tarjoamiin mahdollisuuksiin, jotka vaikuttavat yksilön fyysiseen, psyykkiseen ja taloudelliseen hyvinvointiin. Senin (1999) mukaan hyvinvoinnin vapaus koostuu viidestä elementistä: turvallisuudesta, poliittisista oikeuksista, sosiaalisista mahdollisuuksista, yhteiskunnallisesta ennustettavuudesta ja taloudellisista olosuhteista. Sen siis näkee vapauden laajoina mahdollisuuksina, jotka voivat olla lähtöisin yksilöistä tai yhteiskunnan tarjoamista palveluista.

Tutkimukseni kannalta on mielenkiintoista selvittää, miten suomalaiset puhuvat vastuusta ja tulkitsevat itse vastuun käsitettä. Hanna Tuohimaa analysoi artikkelissaan “Responsibility talk in short Finnish texts on personal wellbeing” (2016), mitä vastuu hyvinvoinnista merkitsi yksilöille, vertaillen tätä tieteellisten tekstien yksilönvastuun määritelmiin. Tuohimaa jakoi vastuun kolmijakoiseen diskurssiin, joka koostuu moraalisesta vastuusta, toiminnallisesta vastuusta ja yhteisvastuusta. Näihin teemoihin liitettiin myös syyllisyys, syyttely ja jatkuvat yksilölliset valinnat. Tutkimuksen tuloksissa eriteltiin, että suomalaiset näkevät hyvinvoinnin etenkin toistuvina päätöksinä, konkreettisena toimintana ja reaktiivisuutena.

2.4. TULEVAISUUDEN TYÖELÄMÄN UTOPIAT

Ajatus siitä, että nykyiset hyvinvoinnin ja työelämän rakenteet eivät yksinkertaisesti toimi, tulee selvästi esiin nykyjärjestelmän tuottamien kriisien kautta. Moni pitää kuitenkin kapitalismia edelleen ainoana mahdollisena järjestelmänä, sen ongelmista ja valtarakenteista riippumatta. (Mentula et al., 2018). Tämän rinnalla erilaiset *utopiat* tarjoavat vaihtoehtoja suhteessa nykyisen yhteiskunnan rakenteisiin. Utooppisella mielikuvituksella voi esittää vallitsevalle yhteiskuntajärjestykselle kritiikkiä utopistisen vastakuvan muodossa (Eskelinen, 2020). Utopiat ovat poliittisen ajattelun työkalu, joilla visioda suunnitelmia paremmasta ja yhdenvertaisemmasta yhteiskunnasta. Voi olla, että utopioiden suhde muutokseen piilee niiden rajattomuudessa. Kun yritämme käsitellä, mitä utopiat ovat, emme saa niistä välttämättä kiinni. Jatkuva muutos ja liike ovatkin utopioiden ytimessä. Utopiat voidaan nähdä ilmaisuna paremman olemisen tarpeesta. (Levitas, 2011). Paremman olemisen rajat

voisivat olla rajattomat: ehkä voisimme luoda erilaisia yhteiskuntia yhteiskunnan sisällä ja siitä käsin.

Utopian tarkoitus on siis laajentaa kysymyksiä tulevaisuuteen, siihen, millaiseksi tulevaisuus saattaa muotoutua tai miten sen pitäisi muotoutua. Utopia voidaan nähdä ilmaisuna siitä, mitä nykyhetkestä puuttuu tai mitkä tekijät voisivat parantaa nykytilaa. (Levitas, 2013). Usein utopioita ja ideaaliyhteiskuntia tarkastellaan nyky-yhteiskunnasta käsin. Utopioita voidaan tarkastella valmiina tulevaisuuden suunnitelmina, jotka ovat pohjapiirroksia tulevalle. Toisaalta utopia voi olla mentaliteetti, joka näkee nykyhetken vain yhtenä potentiaalisena maailmana. (Lakkala, 2017). Utopia viittaa yleensä johonkin parempaan, ja tätä kautta sillä on eettinen merkitys yhteiskunnalle (Lakkala, 2014).

Yleinen näkemys utopioista linkittyy yleensä viime vuosisadan totalitaristisiin ideologioihin, ja etenkin niiden epäonnistumisiin. Utopioiden ajateltiin muuttuneen merkityksettömiksi uusliberaalien demokratioiden vahvistuessa 1990-luvulla, kun yksilöiden nähtiin osittain jopa vapautuneen pakotetuista ideologioista. Tässä on taustalla käsitys siitä, että kapitalistinen yhteiskuntajärjestys olisi ainoa vaihtoehto. On tärkeää pohtia, mitä tällainen vaihtoehtottomuuden oletus tekee reflektiolle, poliittiselle mielikuvitukselle ja julkiselle kritiikille. (Eskelinen, 2020.). Utopioiden ei tarvitse olla staattisia ja selkeitä tulevaisuuden raameja, vaan yhteiskunnan mukana eläviä ajan kuvia. Mitä jos vaihtoehtona onkin täysin eri tavalla järjestäytynyt yhteiskunta?

Utopioiden merkitys nykyään onkin käsitellä kapitalistista systeemiä vain yhtenä mahdollisuutena, ja tarkastella mitä sen rakenteiden ulkopuolella voisi tapahtua tulevaisuudessa. (Mentula et al, 2018). Kapitalismin kriisi ja ekologinen kriisi voidaan nähdä eräänlaisena dystopian aikakautena. Etenkin vuonna 2008 alkaneen talouskriisin jälkeen ja nyt ilmastokriisin aikana on tärkeää visioida, millaisen sosiaalisesti ja ekologisesti kestävämmän yhteiskunnan haluamme. Mentaliteetti on utooppinen silloin, kun se on ristiriidassa ympäröivän todellisuuden kanssa. (Suvin, 1997). Utopiat ovat yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodeja, joiden avulla mahdollisia maailmoja voidaan kuvitella.

Historia ja siitä ylijäänyt ideologinen materiaali voidaan nähdä pohjana nykypäivän ideologioille ja utopioille. Ne voivat tilannekohtaisesti olla taantumuksellisia tai edistyksellisiä. Poliittinen mielikuvitus on tällaisen utooppisen ylimäärän käyttöä, ja se

ajautuu tulevaisuuteen ja toimii siellä. Utopiat voidaan jakaa *järjestys- ja vapausutopioihin*. Järjestysutopiat liittyvät valtiolliseen politiikkaan, tilan järjestämiseen, järkeen ja turvallisuuteen. Vapausutopioilla taas viitataan ajallisuuteen ja nykyhetken sortavista rakenteista vapautumiseen. (Bloch, 1986). Kaikenlainen yhteiskunnallinen aktivismi onkin eräänlaista vapausutopioiden toimintaa.

Hyvän yksilön ominaisuudet ja onnellisuuden teemat näyttäytyvät eri tavoin riippuen siitä, millaisesta yhteiskunnallisesta näkökulmasta käsin utopioita muodostetaan.

Liberaalioikeistolaiset utopiat näkevät usein itsekkyyden onnen ehtona, mutta vain tietyille yksilöille. Tämä käsitetään enemmänkin järjestelmän ominaisuutena kuin ongelmana, ja ihmiset ovat tällöin asemastaan riippumatta onnellisia. Vasemmistolaisissa utopioissa keskiössä on oikeus kuulua yhteiskuntaan ja mahdollisuus osallistua sen toimintaan. Tästä näkökulmasta yhteisöllisyys ja tasavertaisuus on onnellisuuden perusta, ja itsekkyyks nähdään merkittävänä ongelmana. (Mentula et al., 2018).

Utopiatutkimuksen metodologiat suuntautuvat usein joko utopioiden tutkimukseen kirjallisuuden lajina tai utooppisten liikkeiden ja utopiyhteisöjen tutkimukseen. Toisaalta on olemassa filosofista utopiatutkimusta, joka keskittyy utopioiden aatteellisuuteen ja poliittisiin teorioihin. Yhteneväistä teoriaa tai metodologiaa näiden suuntausten välille ei varsinaisesti ole syntynyt, mutta yhtenä tutkimuksen ongelmana voidaan nähdä utopioiden käsittely pysyvinä ja staattisina. (Lakkala, 2014). Suvin (1997) puhuu suljetuista ja avoimista utopioista, ja ottaa teoriassaan huomioon utopioiden potentiaalin avoimuuteen ja dynaamisuuteen yhteiskunnan muutosten mukana. Avointen ja suljettujen utopioiden tutkimuksessa utopioita hahmotetaan joko *horisonttina* tai *paikkana*. Utopian horisontit maalailevat abstrakteja arvoja ja yhteiskuntarakenteen muutosta, ja paikalliset utopiat taas keskittyvät konkreettisiin tilallisiin määreisiin ja sisältöihin.

Mitä utopioiden tutkimus voisi tarjota työelämän tulevaisuudelle? Ensinnäkin se voi auttaa muodostamaan olosuhteet, joissa voidaan kuvitella tulevaisuutta perinteisen palkkatyön ulkopuolella. Kathi Weeks (2011) maalailee työnjälkeistä yhteiskuntaa, joka antaisi ihmisille mahdollisuuden luovuuteen ja tuottavuuteen ilman jatkuvaa sitoutumista työsuhteeseen. Tämä linkittyy samalla myös feministiseen historiantutkimukseen ja esimerkiksi naisten työmäärään palkkatyön ulkopuolella. Utopiatutkimus voi parhaimmillaan luoda siltoja menneen, nykyhetken ja tulevaisuuden välille. Sitä kautta se auttaa näkemään tämänhetkisen

työelämän taustalla olevia ideologioita ja rakenteita, joiden tarkastelu on ensiarvoisen tärkeää, jos niitä halutaan muuttaa.

3. NUORET, TYÖMARKKINAT JA TULEVAISUUDEN ODOTUKSET

3.1. NUORET TYÖMARKKINOILLA

Suomen nuorisolain mukaan nuoriksi määritellään kaikki alle 29-vuotiaat, mutta esimerkiksi 20-35 -vuotiaita kutsutaan usein nuoriksi aikuisiksi (Brunila & Lundahl, 2020).

Nuorisotyöttömyyden tarkka määrittely vaihtelee eri konteksteissa, sillä nuoret usein osallistuvat samanaikaisesti erilaisiin yhteiskunnallisiin toimintoihin. Myös nuorten asemasta ja toimeentulosta saatu kokonaiskuva voi poiketa paljonkin eri tilastointikäytäntöjen ja niissä käytettyjen ikähaitarien mukaan. (Hämäläinen, 2004.) Nuorten työllisyyden tutkimus on Suomessa keskittynyt jo pitkään nimenomaan nuorisotyöttömyyteen, sillä nuorten työttömyysasteet ovat korkeita muihin ikäluokkiin verrattuna. Nuorten työttömyys kuitenkin usein poikkeaa kestoaltaan, sillä lyhyet työttömyysjaksot ovat ikäryhmässä melko tavallisia. Nuoret usein etsivät itselleen sopivaa koulutusta, työtä, työnantajaa tai asuinpaikkaa. Joidenkin nuorten kohdalla paikka työelämässä löytyy helposti, kun taas joillakin prosessi kestää pidempään. (Hämäläinen, 2002.) Siksi nuorten työllisyyttä tutkittaessa on otettava huomioon työsuhteiden ja työttömyysjaksojen lukumäärä ja kesto.

Suomessa nuorten työllisyyttä ja työttömyyttä mitataan Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksilla sekä Työ- ja elinkeinoministeriön tilastoilla, joiden tarkoitukset poikkeavat toisistaan ja joiden tuloksissa on usein merkittäviä eroja. Suuri osa tilastokeskuksen tutkimuksissa työvoiman ulkopuolella oleviksi lasketuista nuorista on päätoimisia opiskelijoita. Lisäksi monet opiskelijat ilmoittautuvat keväisin työttömiksi työnhakijoiksi jo ennen opintojensa kesälomia, mikä näkyy tilastoissa eri tavoilla. (Myrskylä, 2011.) Nuorison työllisyyttä tarkasteltaessa on siis otettava huomioon nuorten toistuvat siirtymät eri elämäntilanteiden välillä, mikä tekee tutkimuskohteesta erityisen heterogeenisen.

Viime vuosina on puhuttu paljon nuorten opiskelun, työelämän ja siirtymävaiheiden hektisyydestä, stressistä ja lisääntyvistä mielenterveysongelmista. Mielenterveyssyistä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden alle 35-vuotiaiden määrä on kasvanut Suomessa tasaisesti jo viimeisen 15 vuoden ajan. Eläkkeelle voi päästä aikaisintaan vuoden työkyvyttömyyden jälkeen. Yleisin eläkkeen taustalla oleva diagnoosi alle 35-vuotiaille aikuisille Suomessa on masennus. Noin puolella työkyvyttömyyseläkkeelle jäävistä nuorista aikuisista matala koulutustaso ja työttömyysjaksot ovat olleet riskitekijöitä työkyvyttömyydelle, kuormittavien kokemusten ja päihteiden lisäksi. (Matti-Holappa, 2021). Osa tilastollisesti työelämän ulkopuolella olevista nuorista voi siis palkkatyöhön päättymisen sijaan päätyä myös eläkkeelle.

Nuorisotyöttömyys on tärkeä yhteiskunnallinen kysymys, sillä työelämän ulkopuolisuus nuorena voi johtaa pitkäaikaiseen työttömyyteen ja syrjäytymiseen. Nuorisotyöttömyyden on todettu vaikuttavan myös esimerkiksi taloudellisiin ja mielenterveyden ongelmiin myöhemmässä iässä. (Paananen et al., 2019.) Nuorten työttömyys Suomessa on 90-luvun puolesta välistä lähtien ollut tasaisen korkea, mutta viime vuosina se on kasvanut kaikkein jyrkimmin. (SVT, 2020). Vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen nuorisotyöttömyys alkoi lisääntyä voimakkaasti. Nuorisotyöttömyys on suhdanneherkkää: nuorten työttömyysaste reagoi muita ikäluokkia voimakkaammin erilaisiin talouden tilan muutoksiin ja työttömyyden kausivaihteluihin (Hämäläinen, 2004).

Työllisyys elpyi 2010-luvun vaihteessa väliaikaisesti, mikä ei kuitenkaan pysäyttänyt nuorisotyöttömyyden tasaista kasvua kokonaan. Tilanne on ollut melko samanlainen sekä alle 25-vuotiailla, että 15–30 -vuotiailla suomalaisilla nuorilla. (Alatalo et al., 2017.) Vuonna 2019 työttömien osuus 18–24 -vuotiaasta työvoimasta Suomessa oli 11,5%, kun taas vuonna 2020 vastaava luku oli 16,7%. (THL, 2021.) Vuonna 2020 31% kaikista työttömistä Suomessa oli nimenomaan nuoria. (SVT, 2020.) Palkkatyötä painottavissa yhteiskunnissa juuri syrjäytyminen työmarkkinoilta nähdään yhtenä suurimmista syistä yksilön laajemmalle syrjäytymisprosessille. (Ek et al., 2004).

Vuonna 2008 Suomessa alkoi taantuma, joka voimistui uudelleen vuonna 2013.

Samanaikaisesti kun työttömyys lähti hurjaan nousuun, TE-palveluihin lanseerattiin laaja organisaatorakenteen ja palveluvalikoiman muutos. Vuonna 2013 tuli voimaan nuorisotakuu, jonka tarkoitus oli pureutua erityisesti nuorisotyöttömyyteen. Monen hallinnonalan yhteistyönä toteutettavan yhteiskuntatakuun mukaisesti alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle

tai alle 25-vuotiaalle työttömälle tulee taata alle kolmessa kuukaudessa joko koulutusta, työtä tai työllisyyttä tukevia toimia. (Sundvall, 2013.) Tilastollisesti valtaosa 20–29 -vuotiaista työttömistä on käynyt vain keskiasteen koulutuksen (Alatalo et al., 2017).

Nuorisotyöttömyyttä tarkastellessa kaikkein riskialttiimmassa asemassa ovat juuri ne nuoret, joilla ei ole ammattia tai ammatillista koulutusta. Nuorisotakuu on tärkeä tekijä juuri heidän työllistymisensä edistämisessä. (Sundvall, 2013.)

Työttömyysturvan tarkoitus on korvata taloudellisia menetyksiä, joita työttömyys aiheuttaa. Sen enimmäiskesto ja suuruus vaihtelee asiakkaiden elämäntilanteen mukaan, ja työttömyysturvan enimmäisajan päätyttyä yksilö voi olla oikeutettu työmarkkinatukeen. (TEM, 2021.) Lopulta toimeentulotuen asiakkuus on usein ainoa vaihtoehto niille, joille ensisijaisten etuuksien ehdot eivät täyty ja joiden toimeentuloa ei pysty muuten turvaamaan. Työttöminä olleiden nuorten todennäköisyys päätyä toimeentulotuen asiakkaaksi on korkeampi kuin muilla nuorilla. (Hämäläinen, 2004).

Ikäluokkana nuoret muodostavatkin suuren osuuden toimeentulotuen asiakkaista, vaikka esimerkiksi opiskelijat saavat toimeentulotukea keskimääräistä työikäistä väestöä harvemmin. Nuorten toimeentulotukeen turvautumisen korkeat lukemat voivat selittyä sillä, että erilaisissa elämänkaaren muutoksissa he jäävät helposti alhaisempien etuuksien piiriin, kun kokemusta vaikkapa palkkatyöstä ei välttämättä ole kertynyt. (Raittila et al., 2018.) Nuorten tulottomuuden taustalla voi olla toisaalta myös työmarkkinatukeen tehdyt muutokset viime vuosina.

Suomessa varsinkin nuorten miesten osallistumattomuus koulutukseen tai palkkatyöhön on lisääntynyt voimakkaasti viime vuosikymmeninä. Tilanne on sukupuolittunut, ja nuorista työttömistä yhä suurempi osa on nimenomaan miehiä. (Paananen et al., 2019.) Juuri nuorten miesten työttömyys lähti hurjaan kasvuun vuoden 2008 finanssikriisin aikaan, kun heitä jäi kerralla työttömäksi yli 10 000. Tilanne on osin selitettävissä työelämän sukupuolittuneilla rakenteilla, sillä taantuman aikaan miesvaltaisten alojen työllisyyskehitys oli erityisen huono. Nuorten miesten osuus työttömistä ei ole vieläkään täysin tasaantunut, vaikka viime vuosina toisaalta naisvaltaisten palvelualojen työllisyyskehitys onkin huonontunut nopeasti. (Alatalo et al., 2017.)

3.2. TYÖTTÖMÄT NUORET AKTIIVIPOLITIIKAN KOHTEINA

Nuorten työttömyyden ehkäisyksi Suomessa on pyritty luomaan erityisesti aikuisuuteen siirtymistä tukevia palvelujärjestelmiä. Työ- ja elinkeinohallinnon tarkoituksena on tehostaa työmarkkinoiden toimintaa. Tavoitteena on edesauttaa sekä yksilöiden ammatillisia valmiuksia että palkkatyöhön sijoittumista työ- ja elinkeinopalveluiden, eli TE-palveluiden kautta. (Harkko et al., 2016.) Työttömiä aktivoiva politiikka kohdistuu yhä enemmän nuoriin, ja pyrkii ehkäisemään heidän syrjäytymistään palkkatyöjärjestelmästä.

Työllisyyskoulutus ja työvoimapolitiittiset toimenpiteet ovat olleet Suomessa työvoimapolitiikan keskeisiä välineitä jo 1970-luvulta asti. (Brunila et al, 2015: 268-273). Kun työttömyys nousi rajusti Suomessa 1990-luvun laman aikana, aktiivinen työllisyyspolitiikka oli risteyskohdassa. Kansainvälisesti levinnyt yksilöllisyyden korostuminen, sopimuksellisuus ja työn ensisijaisuus sai jalansijaa myös suomalaisessa työllisyyspolitiikassa. (Elonen et al., 2017.) Esimerkiksi vuonna 1997 Suomessa tuli voimaan laki, jonka mukaan kaikki ammattitaidottomat alle 25-vuotiaat nuoret joutuvat hakemaan ammattiin johtavaan koulutukseen työmarkkinatuen menettämisen uhalla. (Lähtenmaa, 2010.)

2010-luvun alun jälkeen työvoimapolitiittisten toimien määrärahoja on systemaattisesti vähennetty kasvavasta työttömyydestä huolimatta. Valtion vastuu työllisyydestä on tällä vuosituhanella vähentynyt Suomessa huomattavasti. Samalla työvoimakoulutukset ovat siirtyneet ruumiillisista töistä yksilöiden kognitiivisten valmiuksien kehittämiseen. (Brunila et al, 2015: 268-273). Työvoimakoulutukset ovat olleet osa uusliberalistista talouspolitiikkaa, jossa yhteiskunnallisten rakenteiden muuttamisen ja työpaikkojen luomisen sijaan pyritään vaikuttamaan yksilöllisiin resursseihin. Aktivoinnin keskiössä on ollut nimenomaan työllistettävyyden lisääminen, jolloin toimenpiteet ovat kohdistuneet yksilön omiin kykyihin ja motivaatioon. (Haikkola et al., 2018.)

Työttömiä aktivoivaan politiikkaan viitataan usein aktiivisena sosiaalipolitiikkana. Aktivoinnin tarkoituksena on käytännössä saada työttömäksi jäänyt, toimeentulotukea tai työttömyysturvaa saava ihminen uudestaan palkkatöiden piiriin mahdollisimman nopeasti. Tavoitteena on, että sosiaaliturvan käyttö olisi väliaikaista ja lyhytkestoista. Yksilöstä pyritään saamaan aktiivinen kansalainen ja veronmaksaja, joka elättää itseään ja mahdollista

perhettään. (Keskitalo & Karjalainen 2013). Aktiivipolitiikka siis pyrkii myös välttämään pitkäaikaistyöttömyyden syntyä ja jatkumista.

Aktivointiin tähtäävän politiikan taustalla ovat sosiaalisia oikeuksia koskevan ajattelun muutokset. Kansalaisten sosiaalisten oikeuksien ja tulonsiirtojen sijaan painopiste on siirtynyt sosiaalisen osallisuuden edistämiseen, minkä kautta yksilöllinen vastuu on syventynyt. (Keskitalo & Karjalainen, 2013.) 1990-luvun lama, julkisen talouden vaikeudet ja massatyöttömyys ovat vaikuttaneet hyvinvointivaltion periaatteisiin ja valtion rooliin. Julkisen vallan rooli aktiivisena toimijana on korostunut, passiivisen ja anteliaan hyvinvointivaltion sijaan. Poliittinen painotus on siirtynyt korjaavista toimenpiteistä ehkäiseviin ja turvaverkoista trampoliineihin: valtiolla on aktiivinen rooli kansalaisten aktivoinnissa. (Kautto, 2004.)

Yksilölle aktivointipolitiikka tarkoittaa tiukempia työttömyys- ja sosiaaliturvan saantiehtoja ja velvollisuutta osallistua työllistäviin toimenpiteisiin. Yksilöihin kohdistuvat velvoitteet ovat vuosien saatossa kiristyneet, sekä painottaneet yksilön itsensä roolia aktiivisena kansalaisena ja oman työnsaantinsa edistäjänä. Sosiaali- ja terveyspalveluiden rooli on korostunut etenkin Pohjoismaissa osana aktiivipolitiikkaa. Pitkän tähtäimen ratkaisut ja palkkatyön ulkopuolelle joutuneiden pysyvä työllistyminen tähtäävät myös laajemman syrjäytymisen torjuntaan. (Keskitalo & Karjalainen, 2013.) Koska aineistoni nuoret ovat työttömiä työnhakijoita, ovat he monien aktivointitoimien kohteita. Vapauden ja vastuun teemat ovat aktivoinnin ytimessä, minkä vuoksi on paikallaan tarkastella aktivoinnin nykytilaa Suomessa.

Työttömien aktivointi perustuu lähtökohtaisesti siihen, että he ovat passiivisessa roolissa työmarkkinoilla, ja mahdollisesti myös elämässään yleisesti. Työttömyysturva on tästä näkökulmasta eräänlainen passiivinen etuus. (Keskitalo & Karjalainen, 2013). Aktivoivan politiikan tarkoituksena on ollut paikata työvoiman kysynnän ja tarjonnan epätasapainoa. Tärkein instrumentti tässä on ollut ammatillisen koulutuksen saatavuus ja kohdentaminen. Kaksijakoinen käsitys aktiivisuudesta ja passiivisuudesta ei kuitenkaan välttämättä palvele heterogeenistä ikäluokkaa, joka luovii nopeasti muuttuvassa työelämässä. (Elonen et al., 2017.) Yksilön aktiivisuus ja passiivisuus elämässään yleisesti ei välttämättä ole nähtävissä hänen virallisesta työ- tai opiskeluhistoriastaan.

Koska vastuu työllisyydestä ja työttömyydestä on siirtynyt enemmän ja enemmän yksilöille itselleen, sosiaalisen taustan merkitys työelämän kannalta on vahvistunut. Nuoret kuuluvat

erityisesti työttömyyden riskiryhmään käydessään läpi siirtymän koulutusjärjestelmästä työelämään. Muutokset voivat näkyä nuorten koulutuksen, työelämään siirtymisen ja elämänkaaren mahdollisuuksien kasvavana eriarvoistumisena. (Brunila & Lundahl, 2020: 38-49.) Näyttäisi siltä, että aktivointi voi lisätä yksilöllisiä resursseja tai heikentää niitä yksilön lähtökohdista ja elämäntilanteesta riippuen.

Nuoriin kohdistetun työvoimapolitiikan taustalla on usein tulevaisuuden uhkakuvia esimerkiksi ulkopuolisuudesta, syrjäytymisestä ja lopullisesta työkyvyttömyydestä. On syytä muistaa, että osa nuorista ei peruskoulun jälkeen edes välttämättä halua perinteiseen palkkatyöhön. Vapaaehtoisesti sekä työttömien että pätikätyöttömien osuus alle 30-vuotiaista nuorista on kuitenkin verrattain melko pieni. (Lähteenmaa, 2010.) Työttömät nuoret ovat yhteiskunnallisesta näkökulmasta hyvin eri asemassa kuin esimerkiksi keski-ikäiset työttömät, jotka ovat olleet mukana työelämässä. Nuoret eivät todennäköisemmin ole vielä rakentaneet elämänkaartaan tai identiteettiään palkkatyön ympärille.

Nuorten aktivointitoimenpiteet vaativat yhteiskunnalta erityistä suunnittelua. Nuoria tulisi aktivoida tarkasti siten, että he siirtyisivät palkkatöihin esimerkiksi pimeiden töiden ja rikollisuuden sijaan (Lähteenmaa, 2011: 47). Nuoret, jotka eivät päädy suoraan peruskoulun jälkeen toisen asteen koulutukseen, päätyvät yleensä TE-palveluiden piiriin. (Haikkola et al., 2018). Työ- ja elinkeinopalveluilla voikin olla merkittävä rooli nuorten siirtymien muodostumisessa. Nuorten työllistämispalveluita on Suomessa pitkään pyritty kehittämään saavutettavuuden ja koordinoinnin näkökulmasta. Eri toimijoiden palveluiden keskittäminen ja yhdistäminen on keino, jolla työllistämispalveluista on yritetty tehdä nuorille selkeämpää. Lainsäädäntö, palveluiden sisäiset säädökset ja toimintakulttuurit luovat institutionaaliset raamit työllistämispalveluille. (Haikkola et al., 2018.) On kuitenkin tärkeää keskittyä myös siihen, että nuoret tunnistetaan eri palveluissa ja he kokevat tulevansa kohdatuiksi yksilöinä.

Nuoriin kohdistuvia aktivointitoimenpiteitä on tarkasteltu myös kriittisesti, sillä niiden vaikutuksia nuoren myöhempään työelämään on hyvin vaikea tutkia tai todentaa (Haikkola et al., 2018). Aktivointitoimenpiteet voivat olla hyödyllisiä osalle nuorista työttömistä, jotka tarvitsisivat joka tapauksessa tukea yhteiskunnallisesta tilanteesta riippumatta.

Toimenpiteiden negatiiviset tulokset kuitenkin usein korostuvat taantumassa, kun työttömäksi päätyy jo ammattiin kouluttautuneita ihmisiä. Esimerkiksi laman aikana nuorisotyöttömyys on usein korkealla, jolloin työvoimapolitiittinen aktivointi voidaan kokea lähinnä yksilöä

syyttelevänä toimenpiteenä. (Lähteenmaa, 2010.) Aktivointi ei välttämättä auta, jos omaa koulutusta vastaavaa työtä ei yksinkertaisesti ole tarjolla.

Työllisyyspalvelut saattavat vaikuttaa kielteisesti myöhempään työuraan, ja niihin voi liittyä esimerkiksi tulevien työnantajien ennakkoluuloja. Aktivointitoimenpiteet nuorten kokemina palveluina voivat myös heikentää nuorten itsevarmuutta ja uskoa omiin kykyihinsä koulutus- ja työelämässä. (Shildrick, 2012.) Nuoret voivat kokea heihin kohdistetut aktivointitoimenpiteet myös alistavana. Työttömät nuoret, joilla on jo vahva toimijuus ja yksilöllisiä resursseja, kokevat aktivointitoimenpiteet erityisen lannistavaksi ja jopa nöyryyttäväksi. (Lähteenmaa, 2010.) Yleinen, kokonaisen ikäluokan aktivointiin tähtäävä politiikka ei tässä tilanteessa näytä toimivan.

Kun rakenteellinen työttömyys Suomessa on vakiintunut, työelämä on samanaikaisesti prekarisoitunut. Työelämän prekarisaatiolla viitataan työelämän epävarmuuden ja niin sanottujen epätyypillisten töiden yleistymiseen. Tähän voidaan liittää esimerkiksi nollatuntisopimukset, pätkätyöt, harjoittelut, vuokratyöt, harmaan talouden työt ja itsensä työllistäminen. Käytännössä epätyypillisten töiden piiriin voidaan laskea kuuluvaksi kaikki, jotka eivät tee täyspäiväisesti palkkatöitä toistaiseksi voimassa olevassa työsuhteessa. (Brunila et al. 2015: 284-292.) Epätyypilliset työt ovat erityisen yleisiä nuorten keskuudessa.

Työelämän prekarisaatio voidaan uusliberaalissa yhteiskunnassa nähdä sijoittuvan työn ja työttömyyden väliselle harmaalle alueelle. Prekaariin työhön liittyy vahvasti yksilön oman itsensä tuotteistaminen ja brändääminen, joka korostuu etenkin nuorten siirtymissä työelämään. Koko työttömyyden kategoria on Suomessa suuren muutoksen keskellä. Myös työttömät voidaan laskea mukaan prekariaattiin, sillä monet heistä työskentelevät jollain tavalla, eivätkä ole välttämättä täysin työelämän ulkopuolella. (Brunila et al., 2015: 300-310.) Erilaisten ikäryhmien ja sosioekonomisen taustan pohjalta voidaan tarkastella työmarkkinoiden nykytilannetta ja liikkuvuutta.

Tulevaisuuden työ on yhteiskunnallisesti kiinnostava aihe, mutta sen ennakointi ei ole helppoa. Jos tulevaisuuden työelämää voisi ennustaa ja sen sisältö olisi jo meille tuttua, edes demokratia ei olisi yhtä tarpeellista. Tulevaisuutta ei vain odoteta, vaan sen muodostumiseen halutaan vaikuttaa. (Eskelinen, 2019). Utopiat ovatkin koko demokraattisen politiikan ytimessä, ja väistämättä poliittisia. Niiden hyödyntäminen lähtee liikkeelle siitä, että tulevaisuuden työelämä voisi kehittyä kohti parempaa. Poliittinen argumentaatio ja toiminta yhdistettynä utopioihin voi luoda siltoja kaikille parempaa työelämää kohti.

3.3. NUORTEN TULEVAISUUSPUHE: ODOTUKSIA TULEVAISUUDESTA

Nuoruus rakentuu sekä julkisissa että arkipäiväisissä keskusteluissa usein tulevaisuuden luomisen ajankohdaksi. Siihen liittyy tavoitteellinen toiminta, vastuu, mahdollisuudet koulutukseen ja työhön, sekä oman tulevaisuuden aktiivinen tekeminen todeksi. Nuorilta myös usein kysytään eri ympäristöissä tulevaisuudesta, heidän lähivuosien suunnitelmistaan ja toiveammateistaan. Tulevaisuuspuhe on siis nuorten eri elämänpiireissä vahvasti läsnä. Se ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että heidän äänensä kuuluisi yhteiskunnallisessa keskustelussa tulevaisuuksista. Jos nuoren elämäntilanne poikkeaa sosiaalisesta normista, hänet yleensä nähdään joko syyllisen tai uhrin näkökulmasta (Ollila, 2008). Syyllisen näkökulmasta nuori voidaan nähdä laiskana tai välinpitämättömänä, uhrinäkökulmasta toisaalta yhteiskunnallisten rakenteiden ja prosessien väliinputoajana. Molemmat roolit tuovat nuoret esiin lähinnä passiivisina toimijoina.

Utopioiden poliittisen luonteen takia on merkityksellistä tarkastella, ketkä osallistuvat niiden muodostamiseen. Historiallisesti utopiat ovat usein olleet oman aikakautensa eliittien, yksittäisten ihmisten tai poliittisten ryhmittymien luomia. Osallistuminen yhteiseen keskusteluun vaihtoehtoista, tulevaisuuksista ja utopioista voisi olla mahdollista laajemmille joukoille. Tällainen voi tapahtua *tulevaisuuskyvykkyyksien ja toimijuuden* kautta. (Dufva et al., 2020). Tulevaisuuskyvykkyyksillä ja siihen liittyvällä toimijuudella viitataan yksilön konkreettisiin mahdollisuuksiin käyttää tietojaan ja taitojaan yhteisön tai yhteiskunnan päämäärien hyväksi.

Tulevaisuuskyvykkyyksillä voidaan kuvailla sitä, ketkä saavat tilaa sanallistaa yhteistä tulevaisuutta (Dufva et al, 2020). Yksilön mielipiteen olemassaolo ja näkyväksi tuominen on pinnalla nykyisellä sosiaalisen median aikakaudella. Pelkkä arvojen ja mielipiteiden olemassaolo ei kuitenkaan ole tae siitä, että ne yhdistyisivät poliittiseen keskusteluun ja sitä kautta saisivat muutosvoimaa. Jos ajattelemme politiikkaa arvoista käsin ja yksilöllisinä mielipiteinä, keskustelu voi lopahtaa lyhyeen. Jotta yhteiskunta voisi muuttua, meidän pitäisi keskittyä enemmän kasvamiseen, mahdollisuuksiin ja todeksi tulemiseen. (Eskelinen, 2019). Tulevaisuudesta käytävä keskustelu on usein juuri vanhempien ikäluokkien hallussa. Suurten ikäluokkien tarpeet korostuvat edelleen politiikassa, jossa suositaan eläkeikäisiä enemmän

kuin opiskelijoita. (Piispa, 2018). Tästä hyvä esimerkki on opiskelijoiden tukien jatkuva lasku 1990-luvulta lähtien elinkustannusten nousuun suhteutettuna.

Nuorten kokema toimijuus voi luoda mahdollisuuksia osallistua yhteisön ja yhteiskunnan tulevaisuuksien luomiseen ja kehittämiseen ja päästä yhteiskunnan reuna-alueilta päätöksenteon keskiöitä kohti. Nuorten toimijuutta on pyrkinyt vahvistamaan esimerkiksi nuorten utopioita tutkiva Nutopia-hanke (Nuorisotutkimusseura, 2020), joka keskittyy hyvään tulevaisuuteen ilmastonmuutoksen aikakaudella, laadullisen tutkimuksen keinoin. Hankkeen tavoitteena on nimenomaan tuoda nuorten tavoitteen ja utopiat vuoropuheluun julkisen päätöksenteon kanssa. Suurten ikäluokkien vahva ääni tulevaisuuden sanoittamisessa on osaltaan myös vaikuttanut poliittisen mielikuvituksen mahdollisuuksiin.

Poliittinen mielikuvitus onkin julkisessa keskustelussa kääntynyt aikaperspektiiviltään osittain kohti menneisyyttä. Vaikuttaa olevan helpompaa muistella yksinkertaisempia ja ihanteellisempia aikoja, kuin tarkastella nykyhetken ongelmia ja tarttua niiden muuttamiseen. Tästä eräänlaisesta *retropiasta* hyvä esimerkki on hyvinvointivaltiokeskustelu Suomessa. Usein pohditaan sitä, mitä aiempien sukupolvien tekemästä työstä voitaisiin säilyttää seuraaville sukupolville, ja mitkä hyvinvointivaltion ominaisuudet ovat heikentyneet. (Dufva et al, 2020). Puhe hyvinvointivaltion säilyttämisestä sen kehittämisen sijaan jumittaa yhteistä keskusteluilmapiiriä. Työelämän tulevaisuutta tarkastellessa katse onkin syytä suunnata eteenpäin ja astua menneisyyteen kohdennetun hyvinvointivaltiokeskustelun ulkopuolelle.

Toimijuuteen ja tulevaisuuskyvykkyyksiin vaikuttaa iän lisäksi esimerkiksi yksilön asema yhteiskunnassa. Ihmisten mahdollisuudet ajallisuuteen ja aikakäsityksiin eivät ole lähtökohtaisesti tasavertaiset. Esimerkiksi sosioekonominen asema, elämäntapa ja harrastukset vaikuttavat aikakäsityksiin. Sosiaalinen epävarmuus, köyhyys ja nykyhetken ongelmat eivät välttämättä luo tilaa muulle kuin nykyhetkessä selviytymiselle tai menneiden läpikäymiselle. (Fieulaine & Apostolidis, 2015). Tulevaisuuspuheen tilat eivät ehkä näyttäydy yhdenvertaisina, ja siksi onkin mielenkiintoista tarkastella, miten juuri työttömät nuoret tulevaisuudesta puhuvat. Nuorten tulevaisuuspuhe on yleisesti toimintaa, joka kulkee linjassa uusliberaalin yksilökäsityksen kanssa. Tulevaisuuden ajan hallinta, suunnittelu ja esittäminen voidaan nähdä eräänlaisena rationaalisen toimijuuden näyttämönä, jossa päämääränä on menestyä. (Ollila, 2008). Onkin syytä ottaa huomioon, että tällainen

menestyvän nuoren hegemoninen diskurssi voi näkyä myös nuorten puheissa tulevaisuuden työelämästä.

Nuorten tulevaisuuspuhe heijastelee nuorille tärkeitä arvoja. Työelämä on muuttunut nuorten elinaikana nopeasti, ja juuri itselle sopivan työn löytämisestä on tullut tärkeää. Lähes 90% suomalaisista nuorista on sitä mieltä, että työn pitää vastata omia arvoja (Haikkola & Myllyniemi, 2020). Nuorten arvomaailmat näyttäisivät olevan muuttumassa kulutuskeskeisten arvojen aikakaudesta kohti niin sanottua jälkimateriaalista yhteiskuntaa. Omistussuhteiden ja aineellisen ympäristön sijaan nuorten tulevaisuuden haaveet liittyvät sosiaalisiin suhteisiin, elämästä nauttimiseen ja terveyteen. (Piispa, 2018). Nuorten arvot ja niihin liittyvät valinnat voivatkin osoittautua tärkeiksi työelämän muutosten kannalta.

Tulevaisuuden näkymät ja usko tulevaisuuteen vaikuttavat myös yksilön toimintakykyihin nykyhetkessä. Nuorten optimistinen suhtautuminen omaan tulevaisuuteensa on viime vuosina kasvanut, mutta Suomen ja maailman tulevaisuuteen laskenut selvästi. Suurin osa nuorista pitää tärkeimpänä tulevaisuuden haaveena sitä, että 35 ikävuoteen mennessä heillä olisi mahdollisuus tehdä itseään kiinnostavaa työtä. Tämän lisäksi toiveiden kärjessä ovat läheiset ystävät, hyvä fyysinen kunto ja pysyvä työsuhde. (Myllyniemi, 2017). Työ on siis keskeisessä asemassa myös nuorten tulevaisuuden odotuksissa, ja pysyvän työn luoma turvallisuus vaikuttaisi olevan tärkeää. On toki syytä huomata, että palkkatyön eetos hyvän elämän mittarina ja pelko työn menettämisestä ja ulkopuolisuudesta ovat vahvoja diskursseja nyky-yhteiskunnassa. Niillä on varmasti vaikutusta myös nuorten tulevaisuuden haaveisiin.

Nuorten käsitykset Suomen tulevaisuudesta asuinmaana heijastuvat todennäköisesti myös heidän käsityksiinsä työelämän tulevaisuudesta. Suomalaiset nuoret kokevat yhteiskunnan tulevaisuuden melko arvaamattomana ja vaikeasti ennustettavana. Heitä huolestuttaa etenkin politiikka, päätöksentekijät ja yhteiskunnan yleinen kehitys kohti kovempia arvoja. Nuoria mietityttää myös inhimillisyyden ja tasa-arvon rapautuminen, ekologisuus ja nykyhetken päätösten vaikutukset tulevaisuuden elinoloihin. (Linnéll & Rantapelkonen, 2017).

Luottamus yhteiskuntaan ja sen rakenteisiin tulevaisuudessa ei suomalaisten nuorten keskuudessa näyttäisi olevan kovin korkealla.

Vuoden 2019 Nuorisobarometrissä (Haikkola et al., 2020) selvitettiin nuorten näkemyksiä työelämästä ja sen tulevaisuudesta, työn luonteesta, työttömyydestä ja toimeentulosta.

Valtaosa nuorista uskoi, että yrittäjyys tulee tavalla tai toisella yleistymään tulevaisuudessa.

Samanaikaisesti suurin osa nuorista koki, että nykyinen työelämä vaatii työntekijöiltä niin paljon, että monet palavat ennenaikaisesti loppuun. Vuoden 2020 nopeat muutokset monilla eri aloilla ovat varmasti osaltaan vaikuttaneet nuorten käsityksiin tulevaisuuden työelämästä ja sen sosiaalisesta kestävyydestä.

Nuorten huolet tulevaisuuden työelämästä, sosiaalisesta ja ekologisesta kestävyydestä ja kovenevista arvoista viittaavat lähitulevaisuuteen, ja nuorten elinaikana tapahtuviin murroksiin. Tässä tutkimuksessa en keskitykään pitkälle tulevaisuuteen tähtääviin abstrakteihin utopioihin, vaan erityisesti juuri lähitulevaisuuden konkreettisiin utopioihin (Piispa et al., 2020; Levitas 2013). Kiinnostuksen kohteena on tulevaisuuspuheen kautta rakentuva vaihtoehtoinen yhteiskunta ja sen ominaisuudet. Millaista tulevaisuutta nuoret visioivat omalle elinajalleen, ja olisiko siihen yhteiskunnallisia mahdollisuuksia? Millaisin käsittein tulevaisuudesta puhutaan, ja millä ehdoin?

4. TUTKIMUSASETELMA

4.1. TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimukseni keskittyy työelämän mahdollisuuksiin ja mahdottomuuksiin tulevaisuudessa. Työelämän ulkopuolella olevien nuorten näkemykset vaihtoehtoista nykyiselle palkkatyöjärjestelmälle ovat tutkimusasetelman kannalta mielenkiintoisia. Vapauden ja vastuun diskurssit ovat oleellisia nykyisellä uusliberalismin aikakaudella, ja käsitteellistävät työelämän ajankohtaisia kysymyksiä. Utopiat tuovat tutkimukseen eteenpäin suuntaavan ulottuvuuden. Voisimmeko järjestää työelämän uudella tavalla?

Sosiologinen mielikuvitus perustuu kysymyksiin sosiaalisista rakenteista, historiasta ja ihmisyyden luonnosta (Mills, 2015). Utopia kysyy lisäkysymyksiä arvioiden tulevaisuuden näkymiä. Sitä voi käyttää työkaluna, jolla luoda yhteys nykyhetken ja tulevaisuuden välillä. Tästä näkökulmasta utopiat ovat tärkeä osa yhteiskuntien kehittymistä, ja auttavat visualisoimaan tulevaisuuden skenaarioita. (Levitas, 2013). Tässä tutkimuksessa tarkastelenkin vaihtoehtoisen työelämän ominaisuuksia suomalaisten työttömien ja työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistuvien nuorten haastatteluissa.

Lähestyin aineistoa kolmella kysymyksellä. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on: **1. Mitä lähitulevaisuuden utopioita työttömien nuorten puheissa rakentuu?** Utopiat ovat usein ristiriidassa ympäröivän todellisuuden kanssa. Aiemman teorian ja tutkimuksen valossa voisi ajatella, että nuoret hahmottavat tulevaisuuden teemoja erilaisten nykyhetken ongelmien kautta. Työttömyys nähdään usein yksilön laajemman eksklusion ensimmäisenä askeleena. Sillä perusteella oletan, että syrjäytyminen työmarkkinoilta voi vaikuttaa nuorten tulevaisuuspuheen luonteeseen. Uusliberaalissa yhteiskuntajärjestyksessä yksilön henkilökohtaisilla resursseilla on suurempi painoarvo kuin yhteneväisellä sosiaalisella ryhmällä (Rose, 1999). Tarkastelen, korostuvatko yksilön resurssit ja toimijuus nuorten tulevaisuuspuheessa, vai näkyykö siinä toisaalta syrjäytymisen pelkoa.

Toinen tutkimuskysymykseni on: **2. Minkälaisia ominaisuuksia työllä on nuorten tulevaisuuspuheessa?** Aiemman tutkimuksen perusteella voisi olettaa, että sosiaalinen, taloudellinen ja ekologinen kestävyys tulevaisuuden työelämässä näyttäytyy nuorille melko tärkeänä. Nuorten odotukset tulevaisuudesta heijastelevat heille tärkeitä arvoja, kuten pysyvä työsuhte, ystävät ja terveys. Nuoret uskovat yrittäjyyden yleistyvän, ja näkevät yhteiskunnan tulevaisuuden melko arvaamattomana. (Limnell & Rantapelkonen, 2017). On mielenkiintoista nähdä, rakentuuko palkkatyö nuorten tulevaisuuspuheen keskiöön, vai onko se aineistossa vain yksi arvo tai joustava sosiaalinen normi muiden joukossa.

Kolmas tutkimuskysymykseni on: **3. Miten vastuun ja velvollisuuden sosiaaliset normit voisivat rakentua tulevaisuuden työelämässä?** Vapaus ja vastuu ovat palkkatyön keskiössä. Vapautta tarkastelin aiemmissa luvuissa positiivisena ja negatiivisena vapautena (Berlin, 1969), individualistisesta näkökulmasta (von Hayek, 1990), sekä toimintakykyinä tai hyvinvoinnin vapautena (Sen, 1999). Oletan, että aineistosta tulevat esiin hyvinvoinnin vapauden viisi teemaa: turvallisuus, poliittiset oikeudet, sosiaaliset mahdollisuudet, yhteiskunnallinen ennustettavuus ja taloudelliset olosuhteet. Kiinnitän huomiota siihen, mistä näkökulmasta nuoret käsitteellistävät vapauden teemoja.

Aiemmissa luvuissa käsittelin muun muassa tietokykykapitalismia ja henkilökohtaisten resurssien korostumista työmarkkinoilla. Toiminnan tavoitteellisuus ja vastuu hallita ajankäyttöä ovat samanaikaisesti sekä päämäärä, että keino pärjätä kapitalistisilla työmarkkinoilla (Beck et al, 2002). Näkyykö tällainen uusliberaali subjekti aineistossa, ja muodostuuko tulevaisuuspuhe itseään hallitsevan nuoren näkökulmasta? Vai ovatko nuoret

ottaneet etäisyyttä sosiaalisista normeista? Puhutaanko tulevaisuudesta toisenlaisista tai yllättävistä näkökulmista?

Aktiivipolitiikka ja tulonsiirrot ovat oletettavasti työttömien nuorten elämässä läsnä. Sen kohteena ovat nykyään yksilön kyvyt, motivaatio ja henkilökohtaiset resurssit. (Haikkola et al., 2018.) On mielenkiintoista nähdä, miten nuoret puhuvat aktiivipolitiikasta vastuun ja velvollisuuksien valossa.

4.2. AINEISTO JA TUTKIMUSETIIKKA

Tutkimukseni aineistona on ”FSD3375 Työttömien nuorten näkemyksiä työstä, toimeentulosta ja hyvinvoinnista 2016” (Hirvilammi & Matthies, 2016). Arkistoitu aineisto sisältää siis kuusi 20-29 -vuotiaiden työttömien tai työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistuneiden nuorten litteroitua ryhmähaastattelua. Mukana niissä oli yhteensä 29 haastateltavaa nuorta, joista on aineistoon merkattu taustatietona ainoastaan sukupuoli. Koska halusin tutkia nuorten puhetta yleisesti, en itse luokitellut aineistoa sukupuolen näkökulmasta lainkaan. Haastatteluiden teemoina olivat työnteko, toimeentulo, hyvinvointi sekä työn ja elämäntapojen ekologinen kestävyys. Aineistossa haastattelijat olivat esittäneet erilaisia väittämiä, joista keskusteltiin yhteisesti.

”Reflecting on Work Values with Young Unemployed Adults in Finland” (Hirvilammi et al., 2019) on ensimmäinen kyseisestä datasta julkaistu tutkimus. Artikkelissa oli tarkasteltu aineistoa nimenomaan arvojen ja sosiaalisten normien näkökulmasta. Tutkimuksen viitekehystenä oli käytetty pääasiassa Margaret Archerin sisäisen keskustelun teoriaa. Aineistoa on tämän lisäksi hyödynnetty myös Kelan julkaisusarjan kirjassa ”Puristuksissa? Nuoret ja kestävät hyvinvoinnin ehdot” (2021). Kyseisen kirjan teoreettiset lähtökohdat liittyvät nimensä mukaisesti erityisesti kestävään hyvinvointiin.

Sain aineistoni Ailan yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta, jossa arkistoidut tietoaineistot ovat jo lähtökohtaisesti anonymisoitu. Tällöin niiden käytölle ei ole tutkimuseettisiä tai tietosuojaan liittyviä esteitä (Kuula, 2006.) Aineiston saatuani sitouduin noudattamaan sen käyttöehtoja, joihin kuului esimerkiksi aineiston käyttäminen vain tähän opinnäytetyöhön. Lisäksi käytän aineistoa vain itse, enkä jaa sitä ulkopuolisille tai jätä sitä muiden saataville.

Tiedostojen käyttöluvan yksityisyyteen kuuluu myös niiden myöhempi hävittämien asianmukaisella tavalla, kun tutkimukseni on valmistunut.

Vaikka varsinaisen aineistonkeruun tutkimuseettisistä kysymyksistä huolehtiminen ei valmista aineistoa käytettäessä ole tarpeellista, on hyvien tieteellisten käytäntöjen varmistaminen tärkeää. Suomessa tutkimuksen eettisyyttä ja hyvää tieteellistä käytäntöä edistää Tutkimuseettinen neuvottelukunta, eli TENK. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2021.) Yleinen huolellisuus, rehellisyys ja tarkkuus tutkimusta tehdessä kuuluvat hyvään tieteelliseen käytäntöön. Myös tuloksia analysoidessa ja raportoidessa on syytä kiinnittää huomiota edeltävien seikkojen lisäksi esimerkiksi tutkijan omaan positioon.

4.3. TUTKIMUSMENETELMÄ: SISÄLLÖNANALYYSI

Tutkimuskysymyksen ja aineiston perusteella valitsin analyysimenetelmäksi sisällönanalyysin. Sisällönanalyysia tehdessä on oleellista ensin päättää, mikä aineistossa todella kiinnostaa ja tehdä niin sanottu vahva päätös. Vaikka kiinnostavia asioita saattaa tällä analyysimenetelmällä löytyä laidasta laitaan, on hyvä rajata tutkimuksen kiinnostus, keskittyä valitsemaansa näkökulmaan ja pysyä alkuperäisessä teemassa. (Tuomi & Sarajarvi, 2002: 91-93). Tässä tutkimuksessa jo aineistoa hakiessani tein päätöksiä tutkimuksen suunnasta ja nuorten ryhmähaastattelujen valinta ohjasi kiinnostuksen kohdetta tarkemmaksi. Tässä mielessä tutkimukseni on alkujaan melko aineistolähtöinen, mutta teoriaohjaava. Teoriaohjautuvuudella viitataan siihen, että teoria kuitenkin tukee aineiston tarkastelua läpi analyysin jokaisen vaiheen.

Sisällönanalyysin kulku voidaan jaotella kuuteen eri vaiheeseen, joita tässä tutkimuksessa olen noudattanut. Näistä ensimmäinen on yksinkertaisesti aineistoon tutustuminen, johon kuuluu alustavat huomiot, tunnelmat ja muistiinpanot. Toinen vaihe on aineiston koodaus eli dekonstruktio, sisältäen datan yleistä järjestelyä analyysia valmistellen. Tässä vaiheessa on syytä tarkentaa, mitä oikeastaan haluaa aineiston avulla saada selville. Näin tutkija luo aineistosta kokonaiskuvan esittämällä sille erilaisia kysymyksiä. (Braun & Clarke, 2012). Tällöin kiinnitetään huomiota esimerkiksi siihen, mikä aineistossa toistuu, mistä ei puhuta, sekä milloin ja millä sanavalinnoilla asioista puhutaan. On hyvä kirjata ylös myös erilaiset

poikkeukset, ristiriidat ja vaikutelmat. (Rivas, 2012.) Sisällönanalyysille voi olla yhtä oleellista löytää toistuvuuksia kuin hiljaisuuksiakin.

Kun aineistoa on koodattu tarpeeksi, kolmantena vaiheena se jaotellaan erilaisiin teemoihin, jonka lähtökohtana toimivat aiemmin muodostetut koodit. Teemat ovat usein jollain tavalla yhdenmukaisia, toistuvia tai merkityksellisiä osia aineistosta. Niihin voi liittyä erilaisia päällekkäisyyksiä tai alateemoja, mutta ne ovat linjassa tutkimuskysymysten mielenkiinnon kanssa. Neljäs sisällönanalyysin askel on näiden muodostettujen teemojen arviointi. Tutkijan on hyvä kysyä, ovatko teemat sopivia suhteessa koko dataan ja toisaalta yksittäisiin otteisiin aineistosta. Varsinainen analyysi tapahtuu, kun viidennessä vaiheessa teemoja määritellään, tulkitaan ja nimetään tarkemmin. Teoria ja tulkinta kulkevat käsi kädessä, ja sitaatin ja datanäytteet valikoituvat niiden pohjalta. Sisällönanalyysin viimeisessä ja kuudennessa vaiheessa tutkimus raportoidaan, ja sen rakennetta ja argumentaatiota hiotaan lopulliseen muotoonsa. (Braun & Clarke, 2012).

Ennen vahvan päätöksen tekoa toin koko aineistoni tutustua aineistoon yleisesti. Olin lukenut aineiston muutaman kerran läpi, ja lähestyin sitä erilaisten sanahakujen kautta. Koitin pitää mielessä, että koodit varmasti muuttuvat ja selkeytyvät työn ja aineistoon tutustumisen edetessä. Koska tutkimuskysymykseni liittyi jo alustavasti utopioihin ja työelämän tulevaisuuteen, lähdin liikkeelle yksinkertaisesti etsimällä puhetta tulevaisuudesta. Haastattelujen aihepiirit keskittyivät juuri työhön, toimeentuloon, hyvinvointiin ja kestävyYTEEN. Tämän, sekä nuorten elämässä usein läsnä olevan tulevaisuuspuheen perusteella oletin, että tulevaisuusorientoitunutta sisältöä löytyisi nuorten keskusteluista melko paljon. Analyysin eri teemat muodostuivat tulevaisuuspuheen toistuvista ja tutkimuskysymysten kannalta mielenkiintoisista aiheista.

5. ANALYYSI JA TULOKSET

Tutkimuksessani keskityin siis nuorten lähitulevaisuuden utopioihin, tulevaisuuden työelämän piirteisiin sekä vastuun ja velvollisuuden teemoihin aineistossa.

Sisällönanalyysia tehdessäni keskityin analyysin systemaattisuuteen ja valintojeni perustelujen kirjaamiseen analyysin eri vaiheissa. Yleisesti tekstianalyysia tehdessä on hyvä muistaa, ettei aineistoa voi koodata ikinä kokonaan, ja tutkijan kannattaa vaihe vaiheelta pyrkiä perustelemaan tulkintansa linjassa käyttämänsä teorian ja tutkimuskysymysten kanssa. (mm. Tuomi & Sarajärvi, 2002). Aineiston tarkasteluun ei ole yhtä vastausta tai oikeaa tapaa, joten oman näkökulman löytäminen on tärkeä osa tutkimusta. Tutkimusprosessi voikin sisällönanalyysia tehdessä olla melko mutkikasta, mutta pyrin tekemään järjestelmällisesti muistiinpanoja tutkimuksen syklisyydestä huolimatta. Lähestyin aineistoa aluksi tulevaisuuden, muutoksen ja utopioiden näkökulmasta.

Arkipäiväiset utopiat eivät keskity muutoksenhakuun kampanjoinnin kautta, yritä voittaa ääniä tai painostaa instituutioita poliittiseen muutokseen. Utopiat konkretisoituvat luomisen kautta, muodostamalla uudenlaisia tapoja kokea ja luoda haluttua muutosta. Tällä tavalla vaihtoehtoisuus luo sosiaalista todellisuutta. (Cooper, 2013). Utopiat siis tavalla tai toisella lähtevät ihmisestä itsestään. Liittyykö se uusliberalistiseen ihmiskäsitykseen? Ehkä utopioiden muutosvoima muotoutuu nimenomaan yhteisöllisyyden kautta. Voi olla, että niiden suhde muutokseen piilee rajattomuudessa: kun yritämme käsitellä, mitä utopiat ovat, emme saa niistä välttämättä kiinni.

Muutos ja liike ovatkin utopioiden ytimessä. Utopiat voidaan nähdä ilmaisuna paremman olemisen tarpeesta. (Levitas, 2011). Paremman olemisen rajat voisivat olla rajattomat: ehkä voisimme luoda erilaisia tulevaisuuden yhteiskuntia yhteiskunnan sisällä ja siitä käsin.

Analyysi on jaettu kolmeen osaan, kolmen tutkimuskysymyksen perusteella. Ensimmäisessä osassa tutkin nuorten käsityksiä tulevaisuudesta ja sen vaihtoehtoista yleisellä tasolla. Keskityn aineistosta löytyviin odotuksiin ja epävarmuuksiin, suhteessa yksilölliseen ja yhteiskunnalliseen tulevaisuuteen. Peilaan näitä teemoja utopioiden näkökulmasta. Tulosten toisessa osiossa selvitän konkreettisemmin, minkälaisia ominaisuuksia vaihtoehtoisella työelämällä aineiston perusteella olisi, sekä miten yksilö ja yhteiskunta rakentuisi suhteessa palkkatyöhön. Keskiössä ovat nuorten arvot, tulevaisuuden työelämän piirteet ja nuorten rooli

työmarkkinoilla. Analyysin kolmas osio käsittelee vastuun ja velvollisuuden jännitteitä ja hallinnan järjestystä, joita nuorten tulevaisuuspuheissa rakentuu. Pohdin sitä, miten vastuun ja velvollisuuden sosiaaliset normit näkyvät aineistossa. Tarkastelen haastatteluissa esiintyviä rationaalisia ja velvollisia toimijuuksia, puhetapoja ja tulevaisuuden mahdollisuuksia.

5.1. NUORTEN PUHEISSA RAKENTUVA TULEVAISUUS

Analyysin ensimmäinen osa vastaa siis tutkimuskysymykseeni **1. Mitä lähitulevaisuuden utopioita työttömien nuorten puheissa rakentuu?** Tässä osiossa tarkastelen nuorten aineistossa esiintyviä tulevaisuuden teemoja yleisesti, lukuun ottamatta työhön ja työelämään keskittyvää puhetta. Toki tämänkin luvun aiheet liittyvät tavalla tai toisella työelämään, mutta niiden merkitykset nuorten puheissa olivat arvolähtöisempiä ja laajempia. Kiinnitin huomiota nuorten siirtymiin, tulevaisuuden odotuksiin, haaveisiin ja merkityksellisiin huolenaiheisiin. Tällä tavoin nuorten tulevaisuuspuheelle muodostui kolme pääteemaa, joiden kautta tulevaisuuden utopiat rakentuivat: *perustulo, sosiaalinen ympäristö ja mahdollinen/mahdoton*. Kaksi ensimmäistä teemaa muodostuivat melko konkreettisiksi, ja jälkimmäinen sisälsi enemmän abstrakteja tulevaisuuden näkymiä.

Aineistosta löytyi paljon mainintoja perustulosta, osittain jo siihen johdattelevien kysymysten puolesta. Yhteiskunnalliset tulonsiirrot olivat oletettavasti ajankohtaisia juuri ryhmähaastatteluihin osallistuneille työttömille nuorille, mikä näkyi keskusteluiden luonteessa. Viidessä haastattelussa esiintyi puhetta perustulosta, ja jokaisessa näissä aiheesta keskusteltiin melko pitkään ja pohtivalla otteella. Yhdessäkään haastattelussa ei aihetta mainittu ohimennen, vaan se näyttäytyi oleellisena, kiinnostavana ja ajankohtaisena. Haastattelut oli tehty vuonna 2016, jolloin tulevaisuuden perustulo oli yhteiskunnallisestikin paljon esillä. Siitä tulikin sisällönanalyysin ensimmäinen teema.

”No siis, että ei tarvis niinku, että ois kaikille ikään kuin samat säännöt. Ja se, että saatko sä sen vuokrasi maksettua vai et, niin ei riippuis niinku siitä, että onks sillä sossuvirkailijalla huono päivä. Ja menis niinku kaikki tää tavallaan tämmöinen, mitä ihmiset kokee ihan määrättömästi niinku ahdistusta ja muuta.”

Nuorten mielenkiinto tulevaisuuden perustuloon kumpusi aineistossa heidän omista kokemuksistaan erilaisten yhteiskunnallisten tulonsiirtojen viidakossa. Keskustelujen taustalla oli laajempi ajatus nykyistä tasa-arvoisemmasta ja vähemmän yksilön resursseja vievästä järjestelmästä. Haastateltavat vaikuttivat osin turhautuneilta ja väsyneiltä, ja kokivat nykyisen systeemin yksilölle työläänä. Tämä vastaa aiemmissa luvuissa esiintuomaani ajatusta siitä, että aktivointitoimenpiteet nuorten kokemina palveluina voivat näyttäytyä lannistavana tai nöyryyttävänä, yksilön henkilökohtaisista taustoista tai resursseista riippuen (mm. Lähteenmaa, 2010). Nuoret kertoivat menneisyydestään ja nykyhetkestään erilaisten instituutioiden tulonsiirtojen keskellä, ja näkivät perustulon mahdollisena arkea helpottavana vaihtoehtona tulevaisuudessa. Toisaalta nuorten puheissa näkyi epäilyksiä siitä, muodostuisiko se aidosti yksilöä tukevaksi järjestelmäksi ja olisiko se edes riittävä.

”N1: Niin ja että sit että onks se perustulokaan sit niin hyvä juttu, et jos sen toteuttaa silleen et sit lähtee kaikki muut tuet ja siis silleen et jonkun ehdotuksen mikä siitä oli tehty mä luin läpi ja se kyllä vaikutti ihan kauheelta.

”N2: No joo se on ajatuksena ihan hyvä, jos se toimii oikein. Mut eihän nyt voi olettaa, että kukaan pärjää jollain 500 eurolla kuussa. Kukaan ei saa kämppääkään sillä rahalla.”

Kuten aiemmissa luvuissa kävi ilmi, aktiivipolitiikan painopiste on 2000-luvulla Suomessa kääntynyt sosiaalisista oikeuksista ja tulonsiirroista yksilöiden sosiaalisen osallistumisen edistämiseen (Keskitalo & Karjalainen, 2013). Ryhmähaastattelussa näkyi se, että nuoret kaipasivat suoraviivaisempia tulonsiirtoja, jotka voisivat enemmänkin vapauttaa aikaa ja luoda tilaa yksilöllisille intresseille. Omia voimavaroja vievän järjestelmän keskellä elävät nuoret eivät olleet varmoja, minkälaiseksi perustulon pitäisi konkreettisesti oikeastaan muotoutua. Aineistosta ei löytynyt kovinkaan radikaaleja ehdotuksia perustulon tarkemmista piirteistä, mutta universaali kansalaispalkka oli ideatasolla nuorten suosiossa.

Mielenkiintoista oli erityisesti se, kuinka nuoret usein sanallistivat nykyisen sosiaalipoliittisen järjestelmän ongelmallisuutta erilaisin konfliktiin viittaavin sanoin. Tulonsiirtojen hakemiseen ja erilaisten instituutioiden kanssa toimimiseen viitattiin muun muassa sanoilla ”taistelu”, ”tappelu”, ”kamppailu”, ”säättäminen” tai jopa ”löysä hirttosilmukka”.

” ...Mä oon ollut vähän silleen, että en oikein tiedä, että mitä mieltä niinku oon siitä vastikkeellista (perustulosta) ja en nyt oikein tiedä ja muuta. Mutta tässä, kun on nytten niinku muutaman vuoden saanut just tapella noiden erinäisten instanssien kanssa (naurahdus), niin toimeentulostaan...”

Aiemmissa luvuissa käsittelin uusliberaalin yksilöllisen hallinnan mekanismeja ja niiden suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan. Hallinnan mekanismit myös arvottavat yksilöiden toimintaa, sitä mikä on hyväksyttävää ja mikä ei (Rose, 1996). Toiseksi tämän analyysiosion teemaksi muodostuikin *sosiaalinen ympäristö*, johon sisältyi paljon keskustelua yhteisöllisyyden ja toisaalta yksinäisyyden arjesta ja tulevaisuudesta. Aiemmissa tutkimuksissa kävi ilmi, että suomalaiset nuoret kokevat yhteiskunnan tulevaisuuden arvaamattomana ja heitä huolestuttaa kehitys kohti kovempia arvoja muun muassa tasa-arvoon, ympäristöön ja politiikkaan liittyen. (mm. Limnell & Rantapelkonen, 2017). Tämä näkyi myös aineistossa, sillä nuorten ajatukset heidän omista tulevaisuudennäkymistään linkittyivät yleiseen sosiaaliseen ilmapiiriin.

Huolet yksinäisyydestä ja köyhyydestä nivoutuivat haastatteluissa usein yhteen. Tämä on linjassa aiemmin käsittelemieni sosiaalisen inklusion ja eksklusion teorioiden kanssa. Työttömyys on usein eksklusion ensimmäinen askel, josta voi seurata moninaisia sosiaalisia haasteita (Arnardottir, 2020). Ystäväpiirin erilaiset tulotasot olivat nuorten puheissa riski eristäytymiselle ja yksinäisyydelle. Nuori ei välttämättä taloudellisista syistä pystykään osallistumaan niihin sosiaalisiin tilanteisiin, joihin haluaisi. Tästä voi seurata sosiaalista eristäytymistä yhdistettynä terveellisten elämäntapojen vaikeutumiselle.

”Tai koska vaikka oot korkeempitasoinen. Ja vaikka kuulut lähipiiriin niin sit siihen tulee semmoinen rako välissä, että se syö sitä, että muute jotenkin tai sit et niinku muut luo semmoisen johonkin. Jonkun rajan sinne ett jotenkin. Tai että kaverit ei, niillä ei oo rahaa mennä kahville. Jotenka sitten on niin kun just sen takia yksinäinen esimerkiks. Tai silleen..”

Nuorten huoli sosiaalisesta syrjäytymisestä näkyi aineistossa juuri arkisten tilanteiden kuvailun ja pystyvyyksien kautta. Tämä on käytännön esimerkki siitä, miten työttömyys voi vaikuttaa tiettyjen ihmisryhmien kohdalla yksilön laajempiin vapauksiin, kun omat voimavarat ovat vähissä (Sen, 1999). Toisaalta ystävien, harrastusten ja yhteisen tekemisen merkitys hyvinvoinnille voi olla erityisen suuri työelämän ulkopuolella. Jotkut nuorista kuvailivat työyhteisöä muistuttavia sosiaalisia ympäristöjään, joissa oli yhteinen päämäärä.

”Joo ite kans tos skeittipiireissä kun pyöräi jonkun verran niin siellä monesti pistetään talkooporukka kasaan ja harjataan alueita ja laitetaan hommat kasaan. Ja sit kaikki saa loppupeleissä nauttii siitä skeittaamisesta, et se on tommonen aika tiivis ryhmä.”

Kun haastatteluiden kysymykset liittyivät hyvinvointiin, sosiaalinen tukiverkosto, ystävät ja perhe nostettiin esille tärkeinä osatekijöinä. Toisaalta osalle nuorista esimerkiksi perhe oli osa ulkoapäin tulevia paineita menestyä ja luoda elämänkaarta ja urapolkua. Välitön sosiaalinen ympäristö liittyi joissakin tapauksissa puheeseen ylpeydestä ja häpeästä omiin valintoihin suhteutettuna.

Nuorten tulevaisuuspuheessa näkyi myös epävarmoja aiheita ja huolia, sekä selkeitä näkemyksiä siitä, mikä on mahdollista ja mikä ei. Tätä kautta kolmanneksi ensimmäisen analyysiosion teemaksi muodostui *mahdollinen/mahdoton*. Kiinnitin huomiota teorian valossa nuorten kokemaan toimijuuteen ja tulevaisuuskyvykkyyksiin. Taustalla oli oletus siitä, että ihmisten mahdollisuudet tulevaisuuden käsitteellistämiseen eivät ole lähtökohdiltaan tasavertaisia. Esimerkiksi nykyhetkessä selviytyminen ja sosiaalinen epävarmuus voivat tehdä tulevaisuuden suunnittelusta tai edes ajattelusta miltei mahdotonta. (Fieulaine & Apostolidis, 2015). Tulevaisuuden vaihtoehdot olivat aineistossa riippuvaisia sekä yhteiskunnallisista, globaaleista, että yksilöllisistä resursseista.

Nuoret puhuivat omien rajojen ja rajoitteiden tiedostamisesta tulevaisuuden haaveisiin liittyen. Mahdollisuudet riippuivat yksilöllisistä resursseista, ja niihin pystyi vaikuttamaan. Aineiston nuorten tulevaisuuspuhe kulki linjassa uusliberaalin yksilökäsityksen kanssa: tulevaisuus näyttäytyi myös rationaalisen toimijuuden näyttämönä, jossa perimmäinen tarkoitus on menestyä (Ollila, 2008). Omien toiveiden mukainen työ vaati nuorten näkökulmasta tietoa, valmistelua, resursseja ja tietynlaisia fyysisiä tai psyykkisiä ominaisuuksia. Tulevaisuuden tekeminen todeksi oli aktiivista, rationaalista ja päämäärätietoista toimintaa.

Kuten aiemmissa luvuissa kävi ilmi, yleisestä normista poikkeava nuoren elämäntilanne nähdään julkisessa keskustelussa usein kahdesta näkökulmasta. Työelämän ulkopuolella olevat nuoret käsitetään usein uhrin tai syyllisen näkökulmasta (Ollila, 2008). Tulevaisuuden mahdollisuudet ja mahdottomuudet rinnastuivat aineistossa myös julkiseen keskusteluun ja

nuoret olivat keskustelusta itsekkin tietoisia. Aineistosta näkyi niin sanottujen keppien ja porkkanoiden välinen suhde ja osittainen ristiriitaisuus. Työn epävarma kannattavuus, mahdollisen yrittäjyyden mukanaan tuomat vaikeudet ja tulonsiirtojen menettäminen olivat kaikki jollain tasolla ristiriidassa keskenään. Monet nuorista kokivat, että tulonsiirtojen tuoma perusturva häviää täysin, jos kokeilee siipiään esimerkiksi uudella alalla tai kevytyrittäjänä. Nuorten tulevaisuuspuheessa näkyi myös mahdottomuus päästä omille jaloilleen, sillä palkkatyön tai yrittäjyyden alkuvaiheen epävarmuus nähtiin esteenä tulevaisuuden muutoksille.

”...Ja vaikka aina kannustetaan, että no kannattais yrittäjätoiminimellä voi ja muuta, mutta ei siinä oikeasti oo mitään järkeä niinku sellaista alkaa säätään, jos tota on, elää tuilla, tai ehkä välttämättä muutenkaan. -- Mutta että tavallaan sitten se, että vaikka jossain vaiheessa oiskin, että haluisikin tehdä, tai ois pystynyt tekeen jotain semmoista työtä, niin tietää jo, että ei oikeasti niinku, ei kannata, ei siinä oo mitään järkeä, koska sitten se vaan, että menettää kaikki viimeisetkin rahat ja siis silleen. Ja sitten samaan aikaan niinku jo tuntuu, että julkiskeskustelussa jotenkin niinku syyllistetään, että miks nuoret vain niinku makaa kotona ja ei tee mitään ja ei oo aktiivisia ja muuta, että... tavallaan, jos viedään ne pienetkin mahdollisuudet, mitä niinku saattais olla tai siis silleen, niin en ihmettele.”

Tässä analyysiosiossa käsittelemäni tulevaisuus rakentui nuorten puheissa yksityiskohtaisesta yleiseen ja konkreettisesta abstraktiin. Perustulo ja tulevaisuuden sosiaalinen ympäristö käsitteellistettiin aineistossa arkisten tilanteiden ongelmakohtien ja henkilökohtaisten kokemusten kautta. Usein ne myös liittyivät toisiinsa, ja niitä yhteen tuova tekijä oli yksinkertaisesti raha ja toimeentulo. Rahalla onkin tärkeä rooli sosiaalisen kannattelun valossa (Kortteinen & Tuomikoski, 1998). Nuorten puheissa rakentui tulevaisuus mahdollisen ja mahdottoman rajapinnoilla, nykyhetkestä käsin tarkasteltuna. Työ oli suorasti tai epäsuorasti yhteydessä nuorten käsityksiin tulevaisuuden vaihtoehtoista. Seuraavassa luvussa käsittelen erityisesti työn asemaa nuorten tulevaisuuspuheessa.

5.2. TYÖN ASEMA TULEVAISUUSPUHEESSA

Työn asema on muuttunut viime vuosikymmeninä paljon hitaammin kuin sen sisältö (Kankila, 2019). Käsitykset työn roolista ovat kuitenkin selvästi muuttumassa. Tässä kappaleessa käsittelenkin nuorten ajatuksia työelämästä ja sen eri osa-alueista tulevaisuuden

työssä. Toisessa osassa analyysia vastaan tutkimuskysymykseen **2. Minkälaisia ominaisuuksia työllä on nuorten tulevaisuuspuheessa?** Tarkastelen erityisesti aineistosta löytyviä tulevaisuuden työelämän ominaisuuksia ja piirteitä. Tämän lisäksi havainnollistan aineistosta esiin tulevaa yksilön ja yhteisön asemaa suhteessa työelämään tulevaisuudessa. Työn tulevaisuudesta puhuttaessa tärkeimmiksi teemoiksi aineistosta muodostuivat *luovuus, kulutuskriittisyyden vaihtoehdottomuus ja työllä pärjääminen*.

Tulevaisuuden työelämää käsitteellistettiin aineistossa nykyisen palkkatyön ongelmista ja solmukohdista käsin. Tämä on linjassa utooppisen mielikuvituksen kanssa, jolloin ideaaliyhteiskuntaa tarkastellaan nykyhetken haasteiden ratkaisuna tai vaihtoehtona (mm. Levitas, 2013). Tästä näkökulmasta utopialla on eettinen merkitys työelämän tulevaisuudelle. Nuorten puhe tulevaisuuden työelämästä linkittyy oletettavasti myös siihen, että haastatteluihin osallistuneilla työttömillä nuorilla oli taustalla erilaisia yksilöllisiä kokemuksia työelämässä jo kohdatuista ongelmista. Ongelmat liittyivät esimerkiksi työyhteisöön, yhteiskunnan tarjoamiin resursseihin tai yksilöllisiin haasteisiin.

”Niin no meitsillä on kolme ammattia enkä mä siltikään tunnu saavan mistään töitä et. Sit pääsis jotain saatanan vessoja siivoamaan jos haluais. Mut ei oikein kiinnosta”

Kun työelämän tulevaisuutta käsitteellistettiin sen ongelmien kautta, aineistosta löytyi runsaasti erilaisia viittauksia *luovuuteen* ja siitä inspiroituneeseen tekemiseen. Kun vaihtoehtoista työelämää kuvailtiin, se muotoutui usein vapaa-aikaan liitetyn luovuuden ihannoinnin ja itsensä toteuttamisen kautta. Nuoret näkivät luovan toiminnan, inspiraation ja työnkuvan monipuolisuuden tärkeänä, jopa oleellisena elementtinä tulevaisuuden työelämässä. Tämä mukailee utopistista käsitystä työnjälkeisestä yhteiskunnasta (Weeks, 2011), jossa luovuudella olisi tilaa ja mahdollisuuksia myös ilman jatkuvaa sitoutumista työsuhteeseen. Toisaalta kilpailuhenkinen ilmapiiri voi edesauttaa joidenkin luovaa toimintaa.

”Mut sit toisaalta on ihmisiä, jotka oikeesti loistaa siinä ympäristössä ja tavallaan kyllä se kilpailuhenkisyys se on kaksteränen miekka tavallaan, et joo se voi olla hyvin tälle sairasta meininkiä myös, mutta sit tavallaan myös se kilpailuhenkisyys sehän voi parhaimmillaan olla tosi ruokkivaa ja luovaa ja innovatiivista, että sillä ollaan varmasti päästy tavallaan eteenpäin, mutta se on just sillee, että missä se raja menee.”

Sen sijaan että työelämän rakenteet määrittelisivät sen luonnetta, puhe luovuudesta ja monipuolisuudesta toi työelämää ihmislähtöisemmäksi. ”Liukuhihnatyö” viittaa yksilön helposti korvattavaan rooliin osana työelämän koneistoa. Tulevaisuuden työ voisi nuorten näkökulmasta siis lähteä liikkeelle enemmän yksilön hyvinvoinnista, tuotannon tarpeiden sijaan. Tämä herättää kysymyksen työvoimapolitiikan rakenteista ja siitä, mitä pidämme mahdollisena ja mahdottomana. Onko työelämää edes teoriassa mahdollista rakentaa yhteisesti, yksilöllisten tarpeiden perusteella? Mitä jos tulevaisuuden työelämän eetos kääntyisikin pääläelleen? Tällainen utopia voi uusliberalistisesta yhteiskunnasta käsin kuulostaa mahdottomalta.

”M3: No semmoinen jossa on niinkö jotenkin saa käyttää luovuutta tai että se ei ois vaan semmoista liukuhihnatyötä, että aina samanlaista työtä.

M1: Jotain mahollisimman monipuolista just.

M2: Missä ei pitkästyis.”

Nuoret kokivat luovuuden, uteliaisuuden ja kommunikaation tärkeinä peruspilareina ekologisesti kestävämmän yhteisen tulevaisuuden muodostumisessa. He puhuivat julkisen keskustelun sävyistä, jossa työttömiä kuvaillaan laiskoiksi tai päämäärättömiksi. Samanaikaisesti heitä aktivoidaan matalapalkka-aloille ja kevytyrittäjiksi, joihin päätymällä sekä tulotaso että hyvinvointi voivat laskea huomattavasti. Tylsyys ja laiskuus ovat nykyään usein työttömiin nuoriin liitettyjä kielteisiä käsitteitä. Ne ovat kautta ihmiskunnan historian kuitenkin olleet välttämättömiä, sillä niiden avulla voi syntyä innovaatioita. Kun ihmiset ovat uuden innovoinnin ja automatisoinnin kautta vapauttaneen aikaansa tylsyydelle ja levolle, on luotu tilaa luovuudelle (mm. Kankila, 2019). Uusien keksintöjen synty vaatii luovuutta, ja sille voi konkreettisesti vapauttaa aikaa tylsyyden ja laiskuuden avulla.

Kasvun, kehittymisen ja kuluttamisen aikakaudelle syntyneiden nuorten puheissa tuli esille työelämän vaihtoehdottomuuden diskurssin sijaan tietynlainen *kulutuskriittisyyden vaihtoehdottomuus*. Tämä voidaan nähdä eräänlaisena utooppisena vastakuvana työelämän vaihtoehdottomuudelle (mm. Eskelinen, 2020). Nuoret sukupolvet ovatkin siirtymässä jälkimateriaaliseen yhteiskuntaan, jossa hyvinvointi irtaantuu ainakin osittain materiaalisesta ympäristöstä. Kulutuskriittisyys ei ollut yksiselitteisesti riippuvaista työllisyydestä tai työttömyydestä.

”...Ja kulutuskeskeisyys on niinku elämäntapavalintoja, mutta se ei automaattisesti tuu siitä työstä. En mä oo kokenut, että vaan sen takia, että mä olen työelämässä mukana, niin mun pitää nyt kuluttaa ja tehdä, että mä oon ollut tietynlainen tosi paljon ennen teini-ikää, ja ne samat niinku tavat on vain voimistunut. Vaikkakin se, että on töissä, niin antaa paremman mahdollisuuden kuluttaa silleen kuin sä haluat. Myös se niinku tavallaan semmoinen kulutuskeskeisyydestä toiseen suuntaan, että tavallaan semmoinen säästeliäisyyskin, niin se on helpompaa silloin, kun sä pystyt tekeen niitä valintoja niinku rahasta vapaana tai sillain.”

Vaikka ravinto ja terveys tulevatkin aina olemaan sidottuja materiaan, kestävä ekologia ja digitalisaation hyödyntäminen laajentavat hyvinvoinnin reunaehtoja avoimemmiksi. Sosiaaliset suhteet, elämästä nauttiminen ja psyykkinen terveys ovat materiaalisia resursseja korkeammassa arvossa aiempiin sukupolviin verrattuna. (Piispa, 2018). Aineiston nuoret puhuivat resurssien riittämättömyydestä, ympäristökriisistä ja jatkuvan kasvun väistämättömästä lopusta.

”Mutta kyllä mä ite uskon tuohon väittämään ihan täysin, koska kyllähän siis varsinkin huomioon ottaen sen, että mitenkä maailman väkiluku kasvaa ja miten meidän resurssit vähenee, niin eihän tommonen loputon kasvu ole millään tapaa mahdollista. Näin mä itse uskon.”

Työn asema tulevaisuuspuheessa heijasteli nuorille keskeisiä arvoja. Osalle työelämä näyttäytyi lähes kokonaisuudessaan omien arvojen vastaisena, ja edusti kapitalistista ja rahakeskeistä instituutiota. Osa nuorista oli epävarmoja sen suhteen, mikä nykyisessä työelämässä olisi keskeisin ongelma. Kulutuskriittisyys kuitenkin tuntui aineistossa olevan yhteistä ja tärkeää. Monet puhuivat tietoisista valinnoista arkielämässään, mutta samalla asettuivat ydinongelman ulkopuolelle. Päällimmäisenä ongelmana eivät näyttäneet yksittäisten (ja pienituloisten) ihmisten valinnat, vaan niitä ohjaavat poliittiset päätökset ja yrittystuet. Nuorten kokema toimijuus ei kuitenkaan näyttänyt riippuvan siitä, mitä mieltä he kuluttamisesta olivat.

Nuorten haastatteluissa näkyi se, miten yksilölliset toiveet ja haaveet tulevaisuuden työelämästä olivat kietoutuneita maailmantilanteeseen ja globaalien rakenteiden mahdollistamiin raameihin. Osa nuorista näki ympäristöön liittyvät huolenaiheet arvoina, osa lähinnä väistämättöminä realiteetteina. Maailman väkiluvun kasvu, yhteisten resurssien väheneminen ja ekologinen kriisi kietoutuivat nuorten puheissa heidän omiin tulevaisuuden näkymiinsä ja mahdollisiin urapolkuihinsa. Perustavanlaatuiset kysymykset olemassaolosta eivät olleet erillisiä omasta henkilökohtaisesta tulevaisuudesta.

Kun haastatteluiden kysymykset liittyivät rahaan ja toimeentuloon, useammassa keskustelussa päädyttiin arjen ja jokapäiväisen pärjäämisen stressin aihepiireihin. *Työllä pärjäämisestä* muodostuikin tämän analyysiosion kolmas teema. Monelle työttömyys oli tilanne, johon oli päädytty käytännöllisistä ja taloudellisista syistä. Joskus yksinkertaisesti siksi, että koulutusta vastaavaa työtä tekemällä ei ollut mahdollista elättää itseään.

”Sitten se voi olla myöskin yks, että mä oon ollut esimerkiksi tota noin niin tuolla iltapäiväkerhossa vastaavana ohjaajana, niin mä sain niinku 1000 euroa kuukaudessa liksaa, niin sitten tavallaan se, että mulla on 700 vuokra, niin mä elän Kelan tuilla, niin se on mun mielestä aika iso syy... tai silleen niinku, että, että ei oo niinku sellaista fiilistä, että haluaa olla siellä töissä (naurahdus), jos en mä saa edes opintolainaa maksettua takaisin siitä tutkinnosta. Sitten jokin tällainenkin niinku, ei vaan... se, se ei oo silloin kauhean mielekäästä.”

Nuoret puhuivat korkeamman elintason luomista mahdollisuuksista, joka edesauttavat omanlaista elämistä. Rahan asema näyttäytyi aineistossa elämän perustusten rakennuspalikkana tiettyyn pisteeseen asti. Kun sitä on riittävästi, se mahdollistaa jonkin verran yksilön hyvinvointia ja onnellisuutta tukevia valintoja. Tietyn pisteen jälkeen sen yksilöllinen merkitys on kuitenkin verrattain vähäistä.

”Ja ehkä just mejänkin vanhempien sukupolvessa ainakin joillain on ollu jo, et on omistanu jo liikaa ja ei mun tarvikaan omistaa niin paljon, tokihan sitä toivois, et ei vajois ihan täyteen köyhyyteenkään.”

Raha on myös turvallisuuden ja turvattomuuden ytimessä. Kun siitä on puutetta, ovat oma asuminen ja perustarpeiden täyttäminen vaakalaudalla. Nuorten puhe heidän suhteestaan rahaan ja toimeentuloon verrattuna aiempiin sukupolviin heijasteli myös ajallisuutta pärjäämisen mittarina. Yksilöt voivat samassa yhteiskunnassa elää nopean tai hitaan ajankulun ympäristöissä, sekä olla ajankäytöllisesti rikkaita tai köyhiä (Sharma, 2013). Kun rahaa on tarpeeksi arjessa pärjäämiseen, se luo yksilölle mahdollisuuksia ajatella pidemmälle tulevaisuuteen. Toisaalta varallisuuttaan palkkatyöhön panostetun ajan kautta kartuttava yksilö voi olla varakas, mutta ajallisesti köyhä.

Nuoret kokivat työn sisällön kuitenkin osittain palkkaa ja tulotasoja tärkeämmäksi. Aineistosta näkyi eräänlaista irtautumista aiempien sukupolvien suhtautumisesta työelämään varallisuuden kartuttamisen välineenä. Kun haastatteluissa oli esitetty väittämä nuorten aikuisten vauraustason laskemisesta edeltäviin sukupolviin verrattuna, suuri osa nuorista oli

asiasta samaa mieltä. Samaan aikaan taustalla oli huolia siitä, venyykö eläkeikä pidemmälle tulevaisuudessa.

”Mutta kyllä meillä ainakin puhuttiin koulussa jo opot yläasteelta asteelta asti sanoi sitä, että eläkkeellä tulette olemaan sitten vasta joskus seitsemänkymppisinä. Katotaan vaan, että ei niin kun. Siellä ei luotu mitään sellaisia valheellisia tulevaisuuden kuvitelmia silleen.”

Omaan tulevaisuuteen liitettiin epävarma tulotaso ja toiveita edes jonkinlaisesta pärjäämisestä. Haastatteluissa puhuttiin matalapalkka-alojen toimeentulo-ongelmista ja köyhyysloukusta. Etenkin pääkaupunkiseudun elinkustannukset ovat viime vuosina nousseet niin korkeiksi, ettei kokopäiväisellä työnteolla aina ole mahdollista kattaa edes välttämättömiä elinkustannuksia.

”Niin, ja siis ehkä joo, että toimintaa on ja vapaaehtoistyötä on ja päivätoimintaa ja kaikkea, mihin voi osallistua ja muuta. Mutta että kyllä niinku mun mielestä pitäis olla niinku jokaisella mahdollisuus tehdä sitä palkkatyötä sellaisella palkalla, millä tulee toimeen tai niinku silleen. En mä haluu välttämättä myöskään tehdä vapaaehtoistyönä jotain sellaisia asioita, mitkä vois olla jonkun palkkatyö tai silleen (naurahdus). Kyllä asioista pitää kans sitten maksaa, jos ne on sellaisia, että niin.”

Monissa haastatteluissa keskusteltiin perinteisen palkkatyön lisäksi vapaaehtoistyöstä, harrastustoiminnasta ja erilaisten järjestöjen kanssa toimimisesta. Osa haastattelukysymyksistä johdatteli myös keskusteluun vapaaehtoisuudesta ja vapaaehtoistyöstä yhtenä palkkatyön vaihtoehtona. Työllä pärjääminen ei liittynyt ainoastaan matalaan palkkaan ja tulojen ja menojen tasaamiseen. Joidenkin alojen alhainen palkkataso yhdistettynä fyysiseen ja psyykkiseen rasitukseen ei tehnyt nuorille työstä sen tekemisen arvoista. Toisaalta taas vapaaehtoistyön anti saattoi palkattomuudesta huolimatta olla ajan ja vaivan arvoista. Osalla työttömistä nuorista vaikutti olevan runsaasti päivittäistä tekemistä, harrastuksia ja vapaaehtoistoiminnan väyliä. Osalle taas epävarmuus omista mielenkiinnonkohteista näyttäytyi olevan tärkeä osatekijä siihen, ettei työtä tai muuta omanlaista tekemistä ollut löytynyt.

Nuoret puhuivat myös vaikutusmahdollisuuksistaan laajemmin kuin työelämän puitteissa. Kuuluminen ja inklusio rakentuivat omaa välitöntä elinpiiriä laajemmassa mittakaavassa. Kun konkreettinen vaikuttaminen esimerkiksi palkkatyöhön osallistumiseen ja yhteiskunnan

odotuksiin liittyen tuntuu vaikealta, abstrakti ja vapaa kuuluminen maailmaan tai jopa maailmankaikkeuteen voi tuoda varmuutta omista vaikutusmahdollisuuksista.

”No nyten kun aika paljon just työelämä niin kun nyt muuttuu. Ei oo hirveesti työpaikkoja kaikille ainakaan mieluisia. En mä tiä must vaan nyt tuntuu silleen että niin kun oikeastaan ei hirveesti oo työtä enää ihmisille. Sitten ainakaan. En mä tiä milloin. Mut siis lähitulevaisuudessa. Koska teknologia kehitty niin paljon, et nyt ois tärkeä jo valmistautua siihen aikaan et automaatio, hirveitä termejä. Enkä tiedä hirveesti mut semmoinen tunne on. Kun jotain ihmisiä on kuunnellut niin tässä.”

Kokonaisuudessaan nuorten käsitykset tulevaisuuden työelämästä heijastelivat eräänlaista siirtymistä edellisten sukupolvien kovista arvoista pehmeämpiin arvoihin. Luovuus, kulutuskriittisyyden vaihtoehdottomuus ja työllä pärjääminen sisälsivät sekä toiveita että huolenaiheita. Keskustelua käytiin yksilön, yhteiskunnan ja maailmantilanteen rajapinnoilla.

5.3. VASTUUN JA VELVOLLISUUDEN SOSIAALISET NORMIT TULEVAISUUDEN TYÖELÄMÄSSÄ

Mahdollisuuspuhe ja toisaalta vaihtoehdottomuuden diskurssit ovat tutkimukseni kannalta mielenkiintoisia. Edeltävässä analyysiosiossa käsittelemäni puhe mahdollisesta ja mahdottomasta liittyä vastuun ja vapauden teemoihin ja niiden jakautumiseen yhteiskunnassa. Vastuu ja vapaus olivatkin tutkimuskysymykseni kannalta oleellisia. Tässä osassa analyysia vastaan kolmanteen tutkimuskysymykseeni: **3. Miten vastuun ja velvollisuuden sosiaaliset normit voisivat rakentua tulevaisuuden työelämässä?** Aineistosta esiin tulleet vaihtoehdot palkkatyölle kiteytyivät juuri vastuun ja vapauden ympärille. Tulevaisuuden työelämästä puhuttaessa tärkeimmiksi teemoiksi muodostuivat *vapaus ja vastuu valita, työ vapauden mahdollistajana ja vastuullisuus sosiaalisena normina.*

Haastatteluissa nuoret kokivat elämän sisällön selvästi varallisuustasoa tärkeämmäksi. *Vapaus ja vastuu valita* omasta ajankäytöstä nousi aineistosta esiin, mahdollisesta työllisyydestä tai työttömyydestä riippumatta. Itseä kiinnostavan alan löytäminen edusti nuorille valinnanvapautta. Valinnasta seuraavat rajoitukset vaikkapa työn sisältöön, vaadittaviin resursseihin ja palkkatasoon liittyen kuvailivat vastuuta vapaasti ja yksilön

omilla ehdoilla tehdystä valinnasta. Osassa aineistoa tähän liitettiin tietynlainen uhriutumisen omien arvojen puolesta, mikä heijasteli ”uuden työn eetoksen” sijaan perinteistä suomalaista tarinaa siitä, että yksilölliset uhraukset kuuluvat palkkatyöhön (mm. Kortteinen, 1992). Nuorten puheissa uhrautuminen oli kuitenkin kohtuullisen pieni vastuu ja hinta itselle mieluisasta työstä, jossa voi toteuttaa itseään.

”Tai ainakin nyt oon ajatellut et ok sitten, et se on hyvin mahdollista et loppujen lopuksi jos se vie niin sit sen pitää jotenkin myöskin silleen et sit sen on pakko olla semmoista mielekästä ja jotenkin silleen et se myöskin antaa jotain itelle siitä, et siitä saa jotain irti. Et silleen et sille on valmis ehkä uhraamaan sille sitä aikaa. Ja jotenkin itellä on myöskin on ollut se realiteetti jotenkin et ok, että ehkä haluis luovalle alalle. Jotenka silloin se on niin kun paljon. Ok silloin on surkee palkka. Niin kun ei oo hyvä työllistyminen. Saattaa olla tulot tiukilla. Nyt jotenkin ite on niinku ihan täysin silleen, et ok hyväksyn tämän. Tai siis jotenkin on ollut pienestä pitäen semmoinen jotenkin jo asenne sitä kohtaan, että se on paljon tärkeämpää se työn sisältö. Jotenkin silleen et siihen on valmistautunut, et silleen et on valmis ottamaan sen toisenkin puolen siinä.”

Työn musta aukko, oravanpyörä ja oman vapauden luovuttaminen työelämälle tulivat esiin ryhmähaastatteluisissa jo osittain kysymystasolla. Palkkatyö näyttäytyi nuorten keskusteluissa valtakoneistona, joka nyky-yhteiskunnassa hallitsee ihmisten ajankäyttöä ja elämänkaarta merkittävästi. Kuten aiemmassa vapautta ja vastuuta käsittelevässä luvussa tuli ilmi, nopea teknologinen harppaus ja pääoman liikkeet ovat johtaneet muutoksiin ajan käsityksistä. Aikaan liittyy rajallisuus ja hallinta, ja sekä yksilöt että instituutiot ovat konfliktissa ajan kanssa. (Sharma, 2013). Yksilön aika tuli aineistossa esiin arvokkaana, ja sen luovuttaminen rahaa vastaan vaati harkintaa. Raha ei kuitenkaan ollut ainoa yksilöllisen ajan arvottaja, ja omat motivaatiot ja intressit näyttäytyivät työn lopputulosta tai korvausta tärkeämpinä.

Tarkastelin valinnanvapauden teemoja aineistossa myös inhimillisten toimintakykyjen puitteissa (Sen, 1999). Tähän liittyvät perustavanlaatuiset vapaudet, jotka luovat tilaa yksilöllisille valinnoille ja arvoihin pohjautuville päätöksille. Noin 90% suomalaisista nuorista kokee, että työn tulee olla omien arvojen mukaista (Haikkola & Myllyniemi, 2020). Tämä näkyi myös aineistossa, sillä arvot olivat paljon esillä keskusteluissa. Yhteiskunnallisten tulonsiirtojen pitäisi nuorten näkökulmasta olla pohja valinnanvapaudelle. Toimintakyvyt tarkoittivat haastatteluisissa kykyä muodostaa päämääriä ja tuoda ne konkreettiseksi ja näkyväksi, ehkä toisiakin ihmisiä hyödyttäväksi. Nuorten mielestä yhteiskunnallisten tulonsiirtojen tehtävä oli ylläpitää tilaa vapaudelle valita. Valinnanvapaus oli myös hyvinvoinnin peruspilari, jonka päälle rakentaa omaa elämänkaartaan.

”No se ois se ideaali niinku työtähän sitä pitäis joka. No ei nyt joka päivä. Mut siis yli viis päivää viikosta. Niin se ois et siinä ois jotain muutakin kun palkka. Et ideaali työnteossa siinä ois joku isompi tavoite, määränpää ja sit se hyödyttäis muitakin kun vaan itseä.”

Vaikka tulevaisuuden työelämään liitettiin haastatteluissa erilaisia huolenaiheita, työn roolin muutos *vapautta mahdollistavana* ja tukevana instituutiona nähtiin myös avoimena vaihtoehtona. Nuorten puheissa nousi esiin vapauden teemoja suhteessa työelämään. Työn oravanpyörä samaan aikaan vastuuttaa yksilöä toimimaan tietyllä tavalla, noudattamaan aikatauluja ja elämäntapoja. Työstä saavutettu varallisuuden taso voi parhaimmillaan toisaalta tarjota yksilölle vapautta. Tätä osittaista ristiriitaa voi peilata käsitykseen positiivisesta ja negatiivisesta vapaudesta (Berlin, 1969). Vapaus tarkoitti nuorille positiivista vapautta, eli itsensä toteuttamista ja mahdollisuuksia johonkin. Samanaikaisesti he puhuivat negatiivisen vapauden näkökulmasta käsin, jolloin yksilö olisi vapaa ympäröivien rakenteiden tiukoista rajoitteista. Palkkatyön ulkopuolella yksilö oli nuorten näkökulmasta toisaalta myös riippuvainen itsensä ulkopuolisista tahoista, mutta eri tavalla. Vapaus näyttäytyi aineistossa oman toiminnan seurauksena.

Sekä yrittäjyys että työttömyys tuli aineistossa esiin samantapaisin sanavalinnoin. Molempiin liittyi tietynlainen epävarmuus, erilaisten instituutioiden hitaat päätökset ja lähitulevaisuuden vaikea ennustettavuus. Vastuu omasta tulevaisuudesta jouduttiin usein vastentahtoisesti luovuttamaan yhteiskunnallisille instituutioille, joiden aikataulut hallitsivat arkista epävarmuutta.

Aiemmissä luvuissa käsittelemäni työelämän vaihtoehtottomuuden diskurssi näkyi myös aineiston nuorten puheissa. Yhteiskunnan järjestelmien kuviteltu lopullisuus ja poliittisen mielikuvituksen retropia kytkeytyi haastattelussa usein vastakkaisiin mielikuviiin ja eräänlaisiin ääripäihin. Ihmisen oma valinnanvapaus ja valta elämänsä kulusta näyttäytyivät nuorille osittain vähäpätöisinä suhteessa ympäröivään järjestelmään. Tähän liittyi sosiaalinen epäluottamus ja huono-osaisuuden kasautuminen, joihin pitkäaikaistyöttömillä on korkeampi riski (mm. Kortteinen & Tuomikoski, 1998). Siksi analyysissa on syytä ottaa huomioon, että aineistossa ei mainittu erikseen nuorten taustoja tai heidän työttömyytensä kestoja. Epäluottamus yhteiskunnan rakenteisiin voi liittyä myös mahdolliseen pidempiaikaiseen työttömyyteen.

”No niin mut mikä ois vaihtoehto olla olematta oravanpyörässä. Ei se oo mahollista nykyaikana. Ei voi muuttaa mihinkään metsään ja olla irti yhteiskunnasta. Kaikkien on pakko olla tavalla tai toisella yhteiskunnassa, jos viedään oikein pitkälle tuo asia.”

Haastatteluissa tuli esille työpaikan rooli yhteiskunnallisen *vastuullisuuden* maamerkinä. Tähän liittyy vahvasti sosiaaliset normit, suomalainen pärjäämisen tarina ja itsenäisyyden ihannointi. Suomessa nuoret muuttavat omilleen keskivertoa aiemmin, ja taloudellinen riippumattomuus vanhemmista ja muista ihmisistä nähdään eräänlaisena palkkatyön kautta saavutettavana statussymbolina. Tämä mukailee ajatusta vastuusta ja vapaudesta lähinnä konkreettisina individualistisina toiminnan mahdollisuuksina, johon kuuluu toiminnan sosiaalisten seurauksien hyväksyminen (von Hayek, 1990). Itsekkyyys ja itsenäisyys viittaavat tässä kontekstissa yksilön yrittelijäisyyteen ja oman elämänprojektinsa aktiiviseen luomiseen.

Nykyisen yhteiskuntajärjestyksen vaihtoehtomuuden diskurssi tuli aineistossa esiin suomalaisuuden näkökulmasta. Kansalaisuus on sekä vastuu että velvollisuus: yhteiskunnan tarjoamat etuudet ovat riippuvaisia yksilön omasta vastuullisuudesta. Valinnanvapauteen omalla elämänpolulla liittyy samalla valinnan pakko ja vastuu, mikä voi joillekin nuorista aiheuttaa kykenemättömyyttä valita mitään. (Piispa, 2018). Aiemmat sukupolvet eivät ehkä ottaneet huomioon sitä, että nuoret eivät halua välttämättä valita kilpailua, vaan pitää huolta itsestään parhaaksi katsomallaan tavalla. Sosiaaliset normit muotoutuvat ja muuntuvat jatkuvasti, ja vastuullisen yksilön piirteet niiden mukana. Tulevaisuuden työelämän tärkeinä ominaisuuksina nähtiin vapaus valita, työ vapauden mahdollistajana ja vastuullisuuden normin joustavuus.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET: TULEVAISUUDEN TYÖN EETOS?

Tässä tutkimuksessa tarkastelin vaihtoehtoisen työelämän ominaisuuksia suomalaisten työttömien ja työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistuvien nuorten haastatteluissa. Aihe on yhteiskunnallisesti merkityksellinen, sillä työttömyys nähdään usein yksilön laajemman eksklusion ensimmäisenä askeleena. Nuorten siirtymävaiheita ja työttömyyttä tarkastellaan ja ohjataan usein sellaisilla kentillä, joissa nuorten oma ääni ei välttämättä tule kuuluviin.

Tämän vuoksi valitsin aineiston, jossa nuoret keskustelevat monipuolisesti työstä, tulevaisuudesta ja arvoistaan.

Tutkimuksessani selvitin, miten nuoret itse mahdollisesti näkevät vaihtoehtoisen lähitulevaisuuden työelämän kannalta. Vaihtoehtoisuus ja mahdollisuudet toivat tutkimukseen utooppisen ulottuvuuden. Oletin, että haastateltavien ajankohtainen syrjäytyminen työmarkkinoilta voi vaikuttaa heidän tulevaisuuspuheensa luonteeseen.

Tarkastelin, korostuivatko nuorten tulevaisuuspuheessa yksilölliset resurssit ja toimijuus vai toisaalta syrjäytymisen pelko. Vastuun ja velvollisuuden jakautuminen on klassinen kysymys sekä nykysosiologiassa, että yleensäkin keskusteluissa yhteiskunnan järjestäytymisestä. Siksi halusin kiinnittää huomiota myös siihen, miten nuoret tätä jännitettä käsittelivät.

Lähestyin aineistoa kolmella tutkimuskysymyksellä. Ensinnäkin halusin selvittää, millaisia lähitulevaisuuden utopioita nuorten puheissa nousee esiin. Toinen tutkimuskysymykseni keskittyi työn rooliin ja ominaisuuksiin nuorten tulevaisuuspuheessa. Kolmanneksi tutkin, miten vastuun ja velvollisuuden normit voisivat jakautua tulevaisuuden työelämässä. Lähestyin aineistoa teoriaohjaavilla sisällönanalyysin menetelmillä. Jaottelin analyysiosion tutkimuskysymysten pohjalta kolmeen osioon, jotka kaikki jakautuivat kolmeen eri teemaan.

Analyysin ensimmäisessä osiossa lähdin liikkeelle nuorten tulevaisuuspuheesta yleisesti. Nuoret puhuivat paljon tulevaisuudesta, osittain toki jo haastatteluiden kysymysten johdattelemana. Keskityin erityisesti niin sanottuihin lähitulevaisuuden utopioihin, joita nuorten puheessa nousi esille. Jaottelin tulevaisuuspuheen kolmeen teemaan, konkreettisesta abstraktiin. Teemoista ensimmäinen, perustulo, puhutti nuoria paljon. Aiheesta keskusteltiin usein pitkään ja monesta eri näkökulmasta. Monet kokivat sen mielenkiintoiseksi ja helpottavaksi, etenkin nykyisen tulonsiirtojärjestelmän näkökulmasta katsottuna. Kuten aiemmissa tutkimuksissa on todettu, sosiaalisen taustan merkitys työelämän kannalta on vahvistunut. Sitä kautta nuorten koulutuksen, siirtymien ja mahdollisuuksien eriarvoistuminen on syventynyt. (Brunila & Lundahl, 2020). Nuoret vaikuttivat paikoin väsyneiltä nykyiseen systeemiin, ja perustulo näyttäytyi sitä haastatteluissa tukeville nuorille tasa-arvoistavana.

Tutkimuksen ensimmäisen analyysiosion toiseksi teemaksi nousi sosiaalinen ympäristö. Nuoret käsittelivät haastatteluissa huoliaan syrjäytymisestä ja yksinäisyydestä, sekä henkilökohtaisella että yhteiskunnallisella tasolla. Pelko syrjäytymisestä ja köyhyydestä

näytti kulkevan käsi kädessä, kuten teoriakirjallisuuden perusteella osasin olettaa. Aktiivipolitiikan muutokset ovat siirtäneet vastuuta työllisyydestä ja työttömyydestä enemmän yksilölle itselleen. Siksi henkilökohtaisten lähtökohtien ja sosiaalisten resurssien merkitys nuoren elämänkaaren kannalta on suuri. (Lähteenmaa, 2010). Ylpeys ja häpeä omaan välittömään sosiaaliseen ympäristöön nähden oli yhteydessä siihen, miten nuoret näkivät oman tulevaisuutensa. Nuorten tulevaisuuspuhe muodostui pitkälti arkisten tilanteiden ja pystyvyyksien kautta.

Tutkimuksesta ilmeni, että nuoret käsitteellistivät tulevaisuutta mahdollisen ja mahdottoman kautta. Näihin ulottuvuuksiin yhdistyi monia epävarmoja aiheita, sekä toimijuuden ja tulevaisuuskyvykkyyksien tasapainoilua. Kuten utopiaa käsittelevässä osiossa totesin, juuri toimijuus ja tulevaisuuskyvykkyydet ovat avainasemassa sille, ketkä mahtuvat mukaan yleiseen keskusteluun tulevaisuuden vaihtoehtoista, tulevaisuuksista ja utopioista (Dufva et al., 2020). Nykyhetken vaikeudet ja epävarmuudet voivat tehdä tulevaisuuden käsittelystä miltei mahdotonta, mutta toisaalta tulevaisuuspuhe on nuorten elämässä usein aktiivisesti läsnä. Tulevaisuuden vaihtoehdot näyttivät tulevan nuorten puheissa helposti esiin, ja ne olivat riippuvaisia sekä yksilöllisistä, yhteiskunnallisista että globaaleista resursseista. Vaikka työttömiä aktivoiva politiikka tähtääkin yksilöllisen toimijuuden vahvistamiseen, samalla yksilön oman vastuun syventyminen voi toisaalta johtaa yhteiskunnallisen toimijuuden heikentymiseen. Tällöin yksilöllä ei ehkä ole konkreettisia mahdollisuuksia tai voimavaroja käyttää kykyjään yhteiskunnan hyväksi.

Toinen analyysiluku tarkensi tutkimuksen mielenkiintoa nuorten käsityksiin työstä, ja sen asemasta tulevaisuuspuheessa. Tämäkin osio jakautui kolmeen pääteemaan. Ensinnäkin nuoret puhuivat paljon luovuudesta, inspiraatiosta ja yksilölähtöisestä tekemisestä. Liukuhihnatyö näyttäytyi ei-toivottuna ääripäänä. Nuoret näkivät tulevaisuuden työn entistä yksilölähtöisemmäksi kentäksi, jossa voi toteuttaa omia arvojaan ja tuotannon tarpeet eivät korostu. Tällainen utopia voi uusliberaalista yhteiskuntajärjestyksestä käsin kuulostaa kaukaiselta. Toisaalta, kuten aiemmissa luvuissa tuli ilmi, työelämän prekarisaatio ja epätyypilliset työt ovat erityisesti nuorten keskuudessa usein arkipäivää. Vaikka prekaariin työhön liitetään usein epävarmuus ja epämääräisyys, ehkä sillä on myös potentiaalia avata työelämää juuri luovemmaksi ja arvolähtöisemmäksi.

Työhön keskittyneestä tulevaisuuspuheesta nousi esiin myös kulutuskriittisyyden

vaihtoehdottomuus. Nuoret puhuivat jatkuvan kasvun väistämättömästä lopusta, ympäristökriisistä ja resurssien riittämättömyydestä. Heidän omat tulevaisuuden haaveensa olivat yhteydessä ympäröivään yhteiskuntaan ja globaaleihin raameihin. Aiemman tutkimuksen valossa suomalaisten nuorten optimistinen suhtautuminen Suomen ja maailman tulevaisuuteen on selvästi laskussa (Myllyniemi, 2017). Jatkotutkimuksessa olisi mielenkiintoista selvittää, miten viime vuosien globaalien politiikan ja ympäristökriisin nopeat muutokset ovat vaikuttaneet nuorten käsityksiin tulevaisuudesta.

Kolmantena toisen analyysiosion teemana esille tuli työllä pärjääminen. Nuoret puhuivat rahasta, hyvinvoinnista ja toimeentulosta. Vaikka korkeamman elintason mahdollistama vapaus oli nuorille kiinnostavaa, he kuitenkin kokivat työn sisällön osin tulotasoa tärkeämmäksi. Tämä kulki linjassa aiemman tutkimuksen kanssa: lähes 90% suomalaisista nuorista kokee, että työn pitäisi vastata omia arvoja (Haikkola & Myllyniemi, 2020). Köyhyysloukku, matalapalkka-alojen toimeentulo-ongelmat ja toiveet edes jonkinlaisesta pärjäämisestä kuitenkin puhuttivat nuoria. Kokonaisuudessaan heidän käsityksensä tulevaisuuden työelämästä heijastelivat eräänlaista siirtymää edellisten sukupolvien kovista arvoista kohti pehmeämpiä arvoja.

Kolmas analyysiluku keskittyi erityisesti vastuun ja velvollisuuden normeihin tulevaisuuden työelämässä. Työelämän ulkopuolella olevat nuoret näkivät työelämän tulevaisuuden omasta elämäntilanteestaan käsin, mutta keskustelivat laajasti erilaisista yhteiskunnallista vaihtoehtoista. Nuorten henkilökohtaiset kokemukset sekä työelämästä että aktiivipolitiikasta näkyivät tässä osiossa selkeästi. Tulokset jakaantuivat kolmeen eri teemaan.

Näistä ensimmäinen, vapaus ja vastuu valita omasta ajankäytöstään, nousi aineistosta selkeästi esiin. Ajanhallinta ja siihen liittyvät päätökset ovatkin uusliberaalin hallinnan ytimessä (Sharma, 2013). Itseään kiinnostavan työn löytäminen edusti nuorille vapautta valita, ja sen sisällön sietäminen taas vastuuta tehdystä valinnasta. Jotkut nuoret liittyivät tähän vastuuseen tietynlaisen uhriutumisen omien arvojen puolesta. Tämä heijasteli työn ”uuden eetoksen” sijaan melko perinteistä suomalaista palkkatyön tarinaa (mm. Kortteinen, 1992). Nuorten arvot olivat aineistossa esillä, ja heidän näkökulmastaan yhteiskunnallisten tulonsiirtojen tulisi olla pohjana vapaudelle valita.

Vastuun ja velvollisuuden teemoja tarkastellessa esille tuli myös käsitys työstä vapauden mahdollistajana. Aktiivipolitiikka, tulonsiirtojen viidakko ja jatkuva raportointi erinäisille

instituutioille näyttäytyi nuorille rajoittavana. Palkkatyö ja sen tuoma varallisuus oli eräänlainen utopia itsensä toteuttamisesta ja vapaudesta. Nuoret näkivät työelämän sekä positiivisen että negatiivisen vapauden kautta (Berlin, 1969). Viimeisen analyysiosion kolmanneksi teemaksi esille tuli työpaikan rooli sosiaalisena normina ja yhteiskunnallisen vastuullisuuden merkinä. Suomessa ihannoidaan usein itsenäisyyttä, pärjäämistä ja taloudellista riippumattomuutta. Itsenäisyys, yrittelijäisyys ja oman elämänprojektin aktiivinen luominen olivat aineistossa usein näkyviä diskursseja.

Käytin tutkimuksessani valmiiksi kerättyä haastatteluaineistoa, ja tekstianalyysin menetelmistä päädyin sisällönanalyysiin. Kuten luvussa 4.3. todettiin, sisällönanalyysi lähtee usein liikkeelle vahvasta päätöksestä, joka ohjaa tutkimuksen mielenkiintoa tarkemmaksi. Vaikka tutkija ei voi täysin etäännyttää itseään aineistosta, silti johdonmukainen eteneminen aineistoa tarkastellessa auttaa tutkijaa kohti mahdollisimman systemaattista analyysia. Koska tulevaisuuspuhe on nuorten elämässä usein selvästi läsnä, eikä aihe ole esimerkiksi erityisen arkaluontoinen, oli ryhmähaastatteluiden käyttö aineistona perusteltu valinta. Yksilöhaastattelut tai yksittäisten nuorten vapaamuotoinen puhe olisivat yhtä hyvin voineet toimia tutkimuksen aineistona.

Jatkotutkimus aiheesta voisi olla tehty esimerkiksi täysin erityyppisellä aineistolla, kuten sosiaalisen median julkaisuilla tai kirjoitelmilla. Utopiantutkimuksen valossa esimerkiksi erilaiset vapaammat tai taiteen keinoin tehtävät ryhmätilanteet olisivat olleet vaihtoehto, jolla viedä tutkimuksen aihetta lähemmäs utopioita. Toisaalta olisi mielenkiintoista tutkia nuorten tulevaisuuspuhetta erityisesti mahdollisen ja mahdottoman diskursseista käsin. Myös ajankohtainen kvantitatiivinen tutkimus nuorten käsityksistä vaihtoehtoisesta työelämästä voisi olla hyödyllistä.

Nuorten tulevaisuuspuhe vaihtoehtoisen työelämän kannalta on sekä sosiologisesti että yhteiskunnallisesti kiinnostavaa. Työelämän muutokset ovat kovassa vauhdissa, ja toisen lähitulevaisuuden utopia voi olla toisen dystopia. Suomen kansallinen lapsistrategia korostaa lasten ja nuorten hyvinvointia, oikeuksia ja osallisuutta. (Valtioneuvosto, 2021).

Tutkimukseni sisällöllinen kontribuutio kiteytyy nuorten omaan ääneen heitä koskeissa keskusteluissa. Tutkimuksen tuloksia voisi hyödyntää esimerkiksi sosiaaliturvajärjestelmää uudistettaessa. Nuorten äänen kuulumisen tulevaisuuden muotoutumisen keskellä voi nuorten ja heidän välittömän elinpiirinsä lisäksi hyödyttää koko yhteiskuntaa.

LÄHTEET

Alatalo, Johanna; Mähönen, Erno; Räisänen, Heikki (2017): ”Nuorten ja nuorten aikuisten työelämä ja sen ulkopuolisuus”. TEM-analyyseja, Työ- ja elinkeinoministeriö. Numero 76. Valtioneuvoston julkaisuarkisto: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-211-8>

Alhanen, Kai (2007): ”Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault’n filosofiassa”. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Allman, Dan (2013): “The Sociology of social inclusion”. SAGE open, 1:3, s.1-16.

Arnardottir, J. R., (2020): ”Transition from school to work: Icelandic young people in NEET”. Teoksessa: Brunila, Kristiina & Lundahl, Lisbeth (toim.): “Youth on the move: Tendencies and tensions in youth policies and practices” s. 57-77. Helsinki: Helsinki University Press.

Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002): “Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences”. London: Sage Publications.

Berlin, Isaiah (1969): “Four essays on liberty”. Oxford: Oxford University Press.

Bloch, Ernst (1986): “The Principle of Hope.” Oxford: Blackwell. Print.

Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2012): “Thematic Analysis”. Teoksessa: H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Eds), APA handbook of research methods in psychology, Volume 2: Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological (s. 57-71). Washington, DC: American Psychological Association.

Brunila, Kristiina & Lundahl, Lisbeth (2020): “Youth on the move. Tendencies and tensions in youth policies and practices”. Helsinki: Helsinki University Press.

Brunila, Kristiina; Onnismaa, Jussi & Pasanen, Heikki (2015): ”Koko elämä töihin: Koulutus tietokyykapitalismissa”. Tampere: Vastapaino.

Cooper, Davina (2013): “Everyday utopias: The Conceptual life of promising spaces”. Durham: Duke University Press.

Dufva, Mikko; Ikäheimo, Hannu-Pekka; Lähdemäki-Pekkinen, Jenna & Parkkonen, Pinja (2020): ”Usko tulevaisuuteen – Utopiat yhteiskunnallisten tulevaisuuksien avartajina.” Sitran muistio.

Ek, Ellen; Saari, Erkki; Viinamäki, Leena; Sovio, Ulla & Järvelin, Marjo-Riitta (2004): ”Nuorten aikuisten työelämästä syrjäytyminen ja sosiaaliturvan käyttö”. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia. Numero 76.

Elonen, Noora; Niemelä, Jukka & Saloniemi, Antti (2017): ”Aktivointi ja pitkäaikaistyöttömien monenlainen toimijuus.” *Janus, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti* 25:4, s. 280-296. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/janus/article/view/60756>

Ervasti, Heikki & Venetoklis, Takis (2010): “Unemployment and Subjective Well-being: An Empirical Test of Deprivation Theory”, Incentive Paradigm and Financial Strain Approach. *Acta Sociologica*. 53:2, s.119-139.

Eskelinen, Teppo (toim.) (2020): ”The Revival of political imagination. Utopias as methodology.” London: Zed Books.

Eskelinen, Teppo (2019): ”Demokratia utopiana & sen vastavoimat”. Tampere: Vastapaino.

Eskelinen, Teppo; Ryyänen, Sanna & Tuomaala, Martta (2019): ”Kilpailutus ja osallisuuden rakenteelliset ehdot siivoojien arjen työelämässä.” *Sosiologia* 56:1, s. 60-78.

Fieulaine & Apostolidis (2015): “Precariousness as a time horizon: How Poverty and social insecurity shape individuals’ time perspectives.” *Time Perspective Theory; Review, Research and Application*. s. 213-228.

Foucault, Michel (alkuperäinen 1969; suomennos 2010): ”Tiedon arkeologia”. Tampere: Vastapaino.

Gough, Jamie; Eisenschitz, Aram & McCulloch, Andrew (2006): “Spaces of social exclusion”. Oxon: Routledge.

Haikkola, Lotta; Myllyniemi, Sami (toim.) 2020: ”Nuorisobarometri 2019: Hyvää työtä!”.
Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto.

Haikkola, Lotta; Näre, Lena & Lähteenmaa, Jaana (2018): ”Tunnistamisen institutionaaliset kontekstit. Nuoret työttömät aktivointitoimenpiteissä”. *Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina*. Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti (toim.). Verkkojulkaisuja; Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Numero 136, s.53-77. Tiede.

Harkko, Jaakko; Lehikoinen, Tuula; Lehto, Sarita & Ala-Kauhaluoma, Mika (2016): ”Onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi? Nuorten syrjäytymisriskit ja aikuisuuteen siirtymistä tukeva palvelujärjestelmä.” Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia. Numero 144.

Helne, Tuula & Hirvilammi, Tuuli (2021): ”Puristuksissa? Nuoret ja kestävä hyvinvoinnin ehdot”. Helsinki: Kela.

Hirvilampi, Tuuli & Matthies, Aila-Leena (2016): ”Työttömien nuorten näkemyksiä työstä, toimeentulosta ja hyvinvoinnista 2016” [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2020-06-03). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3375>

Hirvilampi, Tuuli; Väyrynen, Marianne; Stamm, Ingo; Matthies, Aila-Leena & Närhi, Kati (2019): ”Reflecting on Work Values with Young Unemployed Adults in Finland”. *Nordic Journal of Working Life Studies*. 9:2, s. 87-104.

Hämäläinen, Ulla (2002): ”Koulutuksesta työelämään. Nuorten työllistymiseen vaikuttavat tekijät”. Tutkimuksia 83, Palkansaajien tutkimuslaitos.

Hämäläinen, Ulla (2004): ”Nuorten tulojen ja toimeentulon palapeli.” Eläketurvakeskuksen tutkimuksia, Numero 1. Tutkimuksia 92, Palkansaajien tutkimuslaitos.

Jahoda, Marie (1981): ”Work, employment, and unemployment: Values, theories, and approaches in social research.” *American Psychologist* 36:2, s.184-191.

Kankila, Anna ym. (2019): ”Työstäkieltäytyjän käsikirja.” Helsinki: Into-kustannus.

Kautto, Mikko (2004): ”Sosiaaliturvalta työhön. Suomalaisen hyvinvointivaltion reformi.” Yhteiskuntapolitiikka, Numero 1, s. 17–30.

Keskitalo, Elsa & Karjalainen, Vappu (2013): ”Kaikki työurille! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa.” Toim. Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104433/URN_ISBN_978-952-245-888-9.pdf

Kortteinen, Matti (1992): ”Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona.” Helsinki: Hanki ja jää.

Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998): ”Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä.” Helsinki: Hanki ja jää.

Kuula, Arja (2006): ”Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys.” Tampere: Vastapaino.

Lakkala, Keijo (2014): ”Utopia tänään. Yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiaa”. Jyväskylä: Kampus Kustannus.

Lakkala, Keijo (2017): ”Utopiat yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiana”. *Futura* 1, s. 14-18.

Levitas, Ruth (2013): ”Utopia as method: The Imaginary reconstitution of society.” London: Palgrave Macmillan Limited.

Levitas, Ruth (2011): ”The Concept of Utopia.” Lausanne: Peter Lang Publishing.

Linnéll, Jarno & Rantapelkonen, Jari (2017) ”Pelottaako? Nuoret ja turvallisuuden tulevaisuus”. Jyväskylä: Docendo. Print.

Lähteenmaa, Jaana (2010): ”Nuoret työttömät ja taistelu toimijuudesta”. Työpoliittinen aikakauskirja, Numero 4, s. 53-65.

Lähteenmaa, Jaana (2011): ”Nuoret työttömät ja yliviritetty toimijuus”. Nuorisotutkimus, Numero 4. s. 47-60.

Mattila-Holappa, Pauliina (2021): ”Nuorten aikuisten mielenterveysperusteisen työkyvyttömyyden tausta ja muuttuva työelämä”. Teoksessa: *Työpoliittinen aikakauskirja 1/2021*. Numero 64. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Mentula, Minna; Lakkala, Keijo; Suominen, Simo; Era, Hanna (toim.) (2018): ”Utopia työkaluna: irti vaihtoehdottomuuden valheesta”. Demokraattinen sivistysliitto.

Mills, C. Wright et al. (2015): ”Sosiologinen mielikuvitus”. [Uusi tark. laitos] / suomennoksen tarkistanut Juha Suoranta. Helsinki: Gaudeamus. Print.

Myllyniemi, Sami (toim.) 2017: ”Nuorisobarometri 2016: Katse tulevaisuudessa.” Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto.

Myrskylä, Pekka (2011): ”Nuorten työttömyyden mittaaminen on vaikeaa.” Tieto & Trendit 8/2011. Tilastokeskus. Saatavilla: http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2011/art_2011-12-21_007.html . Viitattu 6.5.2021.

Nuorisotutkimusseura (2020): ” NUTOPIA – tutkimushanke nuorten utopioista ilmastonmuutoksen aikakaudella”. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/hankkeet/nutopia> . Haettu: 15.10.2021

Ollila, Anne K. (2008): ”Kerrottu tulevaisuus: alueet ja nuoret, menestys ja marginaalit.” Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, Print.

Paananen, Reija; Surakka, Anne; Kainulainen, Sakari; Ristikari, Tiina & Gissler, Mika (2019): ”Nuorten aikuisten syrjäytymiseen liittyvät tekijät ja sosiaali- ja terveystalouden ajoittuminen”. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 56(2). <https://doi.org/10.23990/sa.7300>

Piispa, Mikko (2018): ”Yhdeksän sanaa Y-sukupolvesta.” Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos. Print.

Piispa, Mikko; Ojajarvi, Anni & Kiilakoski, Tomi (2020): ”Tulevaisuususkko hukassa? Nuoret ilmastoaktivistit ja keskustelu tulevaisuudesta.” Sitran muistio. <https://www.sitra.fi/julkaisut/tulevaisuususkko-hukassa/>

Raittila, Simo; Korpela, Tuija; Ylikännö, Minna; Laatu, Markku; Heinonen, Hanna-Mari; Jauhiainen, Signe & Helne, Tuula (2018): ”Nuoret ja perustoimeentulotuen saanti: rekisteriselvitys”. Kela, Työpapereita 138. Helsinki: Kelan Tutkimus.

Rivas, Carol (2012): ”Coding and analysing qualitative data”. *Researching society and culture*, Numero 3, s.367-392.

Rose, Nikolas (1996): "Inventing our Selves: Psychology, power and personhood". Cambridge studies in the history of psychology. Cambridge: Cambridge University Press.

Rose, Nikolas (1999): "Governing the soul: The shaping of the private self". London: Free Association Book.

Saarinen, Arttu; Salmenniemi, Suvi & Keränen, Harri (2014): "Hyvinvointivaltiosta hyvinvoivaan valtioon. Hyvinvointi ja kansalaisuus suomalaisessa poliittisessä diskurssissa". Yhteiskuntapolitiikka, 79:6, s.605-618.

Sen, Amartya (1999): "Development as freedom". New York: Knopf.

Sharma, Sarah (2013): "Critical time". *Communication and critical/cultural studies*, 10:2-3, s.312-318.

Shildrick, Tracy (2012): "Poverty and Insecurity Life in Low-Pay, No-Pay Britain". Bristol: Policy Press, Print.

Sundvall, Santtu (2013): "Nuorten työnhakuun liittyviä kokemuksia Uudeltamaalta". Työpoliittinen aikakauskirja, Työ- ja elinkeinoministeriö. Numero 4.

Suvin, Darko (1997): "Locus, Horizon, and Orientation: The Concept of Possible Worlds as a Key to Utopian Studies." Teoksessa Jamie Owen Daniel & Tom Moylan (toim.): Not Yet: Reconsidering Ernst Bloch, s.122–137. London/New York: Verso.

SVT: Suomen virallinen tilasto (2020): Työvoimatutkimus [verkkójulkaisu]. ISSN=1798-7830. työllisyys ja työttömyys, 2020. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 7.4.2021]. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/tyti/2020/13/tyti_2020_13_2021-03-04_tie_001_fi.html

TEM: Työ- ja elinkeinoministeriö (2021): "Työttömyysturva". Haettu 6.5.2021. <https://www.te-palvelut.fi/tyonhakijalle/jos-jaat-tyottomaksi/tyottomyysturva>

THL (2021): "Nuorisotyöttömät, % 18 - 24-vuotiaasta työvoimasta". Info 189. Haettu 9.3.2021. <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko?indicator=szaKAga=®ion=s07MBAA=&year=sy5zsk7S0zUEAA==&gender=m;f;t>.

Tuohimaa, Hanna (2016): "Responsibility talk in short Finnish texts on personal wellbeing." International social science journal. Volume 66, p.137-149.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2021): "Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK)". Saatavilla: <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk> . Haettu: 6.5.2021.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002): "Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi". Tammi.

Valtioneuvosto (2021): "Kansallinen lapsistrategia: Komiteamietintö". Valtioneuvoston julkaisuja, 2021:8. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-777-5>

von Hayek, Friedrich A. (1960; 1990): "The constitution of liberty". Chicago: University of Chicago Press.

Warr, Peter (1987): "Work, unemployment, and mental health." Oxford: Clarendon Press.

Weeks, Kathi (2011): "The Problem with work: Feminism, marxism, antiwork politics, and postwork imaginaries". Durham: Duke University Press.